

Bilaga till checklista - Värphöns och unghöns – fler än 350 djur

Fastställd den 13 december 2022

Innehåll

Inledning	6
Vägledningens utformning	6
VhönsS 2. Besättningen ansluten till omsorgs-/certifieringsprogram	6
VhönsS 3. Personalstyrkan är tillräcklig och har tillräckliga färdigheter och kunskaper samt yrkesskicklighet.....	7
VhönsS 4. Daglig tillsyn sker normalt av alla djur	8
VhönsS 5. Daglig tillsyn sker av automatiska system och anordningar.....	9
VhönsS 6. Hönsens hull är godtagbart	10
VhönsS 7. Vid avlivning av djur i besättningen görs detta av en person med tillräckliga kunskaper och på ett sätt som är i enlighet med regelverket.....	11
VhönsS 8. Sjuka eller skadade djur tas om hand i särskilt utrymme eller avlivas omedelbart	11
VhönsS 9. Det finns journaler för minst 5 år tillbaka över djur som behandlas med karensbelagda läkemedel och antalet dödsfall i besättningen	12
VhönsS 10. Föremål och ämnen som kan skada hönsen förvaras oåtkomliga för djuren	13
VhönsS 11. Kraven på att inredningens utformning avseende skaderisker etc. är uppfyllt	14
VhönsS 12. Golv och andra tillgängliga ytor har en jämn och halksäker yta.....	14
VhönsS 13. (B) Burar: I stallar med burar för värphöns är gångbredden minst 90 cm och avståndet till golvet minst 35 cm från nedersta burredan.....	15
VhönsS 14. Burar: Antalet våningar med burar är högst 3 och antal höns per inredd bur är högst 16	15
VhönsS 15. (B) Burar: Inredda burar för värphöns eller unghöns har täta sidoväggar och för värphöns är försedda med klonötare.....	15
VhönsS 16. (B) Frigående: Antalet våningsplan för frigående höns är högst 4 och fri höjd mellan våningsplanen är minst 45 cm.....	16
VhönsS 17. (B) Sittpinnar finns i tillräcklig mängd	16
VhönsS 18. (B) Kraven på redan är uppfyllda	17
VhönsS 19. Beläggingsgraden är i enlighet med föreskrifterna.....	18
Avvikelse från måttföreskrifterna	20
VhönsS 20. Krav kring brandskydd och beredskap vid elavbrott är uppfyllda.....	21
Förutsättningar finns för att kunna rädda djuren vid brand och godtagbart brandskydd.....	21
Godtagbar plan finns för upprätthållande av djurskydd vid elavbrott.....	21
VhönsS 21. (B) Stallet har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen	22

VhönsS 22. (B) I mekaniskt ventilerade stallar finns nödventilation och vid mer än 2 000 djur finns larm för övertemperatur, strömavbrott och fel på larm	23
VhönsS 23. (B) Belysning finns så att tillsyn av hönsen alltid kan ske utan svårigheter.....	24
VhönsS 24. (B) Kravet på ljusinsläpp, belysning och dimfunktion är uppfyllt	25
VhönsS 25. Dagsljus eller dagsljusliknande artificiellt ljus finns	26
VhönsS 26. Buller i stallet har godtagbar nivå och frekvens.....	28
VhönsS 27. (B) Utfodrings- och vattensystem är utformade, dimensionerade och placerade så att de medger ett lugnt och naturligt intag av foder och vatten	29
VhönsS 28. (B) Djuren ges foder som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel.....	29
VhönsS 29. (B) Kraven på tillgång till vatten och på vattnets kvalitet är uppfyllda	30
VhönsS 30. Stall eller stallavdelningar rengörs noggrant före varje insättning vid omgångsuppfödning. Systemet utgödslas dagligen alt. med annat intervall	31
VhönsS 31. De ytor som djuren vistas på hålls rena och är torra samt är anpassade efter djurslag och stalklimat	31
VhönsS 32. Kraven på strö och användningen av strö och ströbad är uppfyllda	32
VhönsS 33. Kravet gällande mekanisk utgödsling är uppfyllt	33
VhönsS 34. (B) Det gödseldränerande golvet ger tillräckligt stöd för hönsens fötter	33
VhönsS 35. Burar: Höns för äggproduktion i inredda burar har tillgång till ströbad minst 5 timmar per dygn under den aktiva perioden.....	34
VhönsS 36. (B) Frigående: Ströarean för frigående höns är minst 1/3 av golvarean	34
VhönsS 39. (B) Kraven för hållande av höns utomhus är uppfyllda	34
VhönsS 40. (B) Operativa ingrepp utförs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt	35
VhönsS 41. Kraven som gäller för injektioner är uppfyllda	35
VhönsS 42. Hormoner och andra ämnen används endast på tillåtet sätt.....	36
VhönsS 43. Kravet på att avel inte sker på ett sätt som orsakar lidande eller annan skada är uppfyllt	36
VhönsS 44. Förbudet mot utrustning som ger djuren en elektrisk stöt är uppfyllt ..	36
VhönsS 45. Inredningen i stallet är utformad så att djuren inte blir nedsmutsade av foder-, vatten- eller gödselspill	37
VhönsS 46. Kravet på extra tillsyn är uppfyllt	37
VhönsS 47. Hönsen hålls tillfredsställande rena.....	38
VhönsS 48. (B) Kraven för utomhusytorna samt öppningarna till ytorna vid hållande av höns utomhus är uppfyllda	38
VhönsS 49. Stämmer det att inga övriga brister upptäcktes vid kontrollen?	39

VhönsS 50. Belysningen är flimmerfri eller har en flimmerfrekvens på minst 120 Hz	39
VhönsS 51. Djuren hålls på ett sådant sätt att tillsynen över dem kan ske utan svårigheter.....	40
VhönsS 52. Kraven för att få ha upp till 9 höns/m ² i flervåningssystem är uppfyllda.	40
Besättningen är ansluten till frivillig organiserad hälsokontroll med plan och riktlinjer som Jordbruksverket har godkänt för salmonellakontroll	41
Besättningen följer en dokumenterad plan för att begränsa spridning och infektionsryck av spolmask	41
Djurens välfärd är god och djuren har en för sin ålder god kondition.	41
Dokumenterade rutiner och åtgärdsplan finns och följs upp för att:	44
Ströbädden är lucker.	45
Dokumenterade rutiner och åtgärdsplan finns och följs upp för att hantera eventuella problem.	45
Dokumenterade rutiner för skötsel av stallets klimatiserings- och utgödslingssystem finns och följs upp.....	45
Tilläggsvärme finns om stallklimatet kräver det.	46
Reserververk finns.....	46
Personer som hanterar värphöns ska ha för sina arbetsuppgifter relevant utbildning, eller ha motsvarande kompetens gällande djurskyddslagstiftning, djurens fysiologi och behov, inhygning, stallklimat samt hantering vid avlivning, infångning och lastning.....	46
Bedömning av om kraven är uppfyllda.....	47
Förprovning	47
VhönsS 53. Kraven för att få ha en högre beläggning för unghöns i flervåningssystem är uppfyllda.....	47
Besättningen är ansluten till frivillig organiserad hälsokontroll med plan och riktlinjer som Jordbruksverket har godkänt för salmonellakontroll	48
Besättningen följer en dokumenterad plan för att begränsa spridning och infektionsryck av spolmask	48
Djurens välfärd är god och djuren har en för sin ålder god kondition.	48
Dokumenterade rutiner och åtgärdsplan finns och följs upp för att hantera eventuella utbrott av fjäderplockning och hackning.	49
Ströbädden är lucker.	49
Dokumenterade rutiner och åtgärdsplan finns och följs upp för att hantera eventuella problem.	49
Dokumenterade rutiner för skötsel av stallets klimatiserings- och utgödslingssystem finns och följs upp.....	49
Tilläggsvärme finns och justeras efter unghönsens behov.	50

Reservverk finns.....	50
Personer som hanterar värphöns ska ha för sina arbetsuppgifter relevant utbildning, eller ha motsvarande kompetens gällande djurskyddslagstiftning, djurens fysiologi och behov, inhysning, stallklimat, samt hantering vid avlivning, infångning och lastning.....	50
Bedömning av om kraven är uppfyllda.....	50
VhönsS 54. Stallet är förprovat och godkänt vid slutbesiktning.....	50
Så här kryssar du i checklisten	51

Inledning

Denna vägledning är beslutad av Jordbruksverket och ger information om hur bestämmelserna som rör djurens välfärd bör kontrolleras. Dokumentet ger också vägledning i hur föreskrifterna bör tolkas och tillämpas i praktiken. En vägledning är dock inte juridiskt bindande och Jordbruksverket saknar möjlighet att besluta om bindande instruktioner för länsstyrelsens kontrollpersonal. Vägledningen beskriver lämpliga sätt att kontrollera att bestämmelserna följs. Det kan dock finnas andra kontrollåtgärder som också är lämpliga.

Vägledningens utformning

Vissa kontrollpunkter innehåller en mer fördjupad bakgrundsbeskrivning. Detta för att åstadkomma en mer samstämmig uppfattning om hur föreskrifterna är avsedda att tolkas och tillämpas.

Hänvisningar till författningstext anges inte i denna vägledning, utan dessa finns i stället i checklistan för djurskyddskontroller vid respektive kontrollpunkt. Checklistan kan du ladda ner från Jordbruksverkets hemsida.

Kontrollpunkterna i denna vägledning är till skillnad från kontrollpunkterna i checklistan lagda i nummerordning. Detta för att göra det lättare att hitta i vägledningen. Kontrollpunkter markerade med "(B)" ingår i baskontroll.

För kontrollpunkter markerade "I kontrollpunkten ingår grundvillkor" ska du läsa mer i aktuell Kontrollinstruktion för grundvillkorskontroller (se Jordbruksverkets hemsida). I denna vägledning finns vid sådana kontrollpunkter en kort information om vad som är, eller i förekommande fall inte är, grundvillkor i kontrollpunkten samt en hänvisning till de aktuella kraven i EU-direktivet.

I denna hänvisning används följande förkortningar:
AD (animaliedirektivet) = Rådets direktiv 98/58/EG.

VhönsS 2. Besättningen ansluten till omsorgs- /certifieringsprogram

Kontrollen bör omfatta

- Om djurhållaren är ansluten till/certifierad via något omsorgs- eller certifieringsprogram, eller följer ytterligare regelverk t.ex. KRAV, Demeterförbundet, EU-ekologiskt.

Vägledning

Anslutning till ett eller flera certifierings- eller omsorgsprogram, innebär att djurhållaren förutom djurskyddslagstiftningens krav även följer frivilliga regler och blir inspekterad och bedömd också gentemot dessa. Det kan röra sig om en

producentorganisations program, t.ex. Svenska Äggs omsorgsprogram eller regelverk t.ex. KRAV:s regler för ekologisk djurhållning. Fråga efter dokument som styrker anslutning samt resultat av senaste inspektion. Vid problem i besättningen är det bra att undersöka hur detta hanteras och vilka bedömningar som gjorts inom programmet. Detta kan vara till hjälp vid länsstyrelsens bedömning.

VhönsS 3. Personalstyrkan är tillräcklig och har tillräckliga färdigheter och kunskaper samt yrkesskicklighet

Kontrollen bör omfatta

- Att personalstyrkan är tillräcklig i förhållande till djurhållningens omfattning.
- Att personalen som ansvarar för skötseln av djuren har tillräckligt med kompetens (utbildning och/eller erfarenhet).

Vägledning

Personer som handhar djur ska ha tillräckliga kunskaper och färdigheter samt vara tillräckligt många för att kraven på djurens tillsyn och skötsel ska kunna uppfyllas.

Genom att ställa lämpliga frågor till djurhållaren, kan eventuella brister på personella resurser eller kunskap hos djurhållaren belysas. Konkret innebär detta förfarande att denna kontrollpunkt ofta bedöms under och i samband med avslut av kontrollens utförande och inte vid kontrollens inledning.

Du bör, efter dialog med djurhållaren, kunna uppskatta en rimlig tillsyn- och skötseltid som ägnas djuren. Känner ansvarig person och personal till kravet på utbildning/erfarenhet? Finns intyg på eventuell utbildning? Om du t.ex. upptäcker brister vad gäller smutsiga djurutrymmen, dåligt fungerande ventilation eller skadade/döda djur som inte tagits omhand/avlägsnats samma dag, bör du alltid klarlägga de bakomliggande orsakerna. I dessa fall kan du även undersöka om det finns beredskap på gården för att vid behov tillkalla personal med rimlig inställetid, oavsett tid på dygn, eller veckodag m.m. I anläggningar som fordrar larmanordning bör du t.ex. fråga vem som tar larmet vid t.ex. ett strömavbrott.

Om du noterar systematiska brister i tillsynen och skötseln av djuren trots att personalens kompetens bedöms vara tillfredsställande kan detta bero på att personalstyrkan i förhållande till antalet djur i besättningen med en viss produktionsinriktning är otillräcklig.

Ett ”nej” i checklistan på denna punkt bör därför bli aktuellt om det finns överträdelser som indikerar:

- att djurhållaren eller övrig personal saknar tillräcklig kunskap om djurhållning och/eller lämplighet att ansvara för djuren, eller
- att personalstyrkan till antalet är otillräcklig vilket t.ex. kan leda till allvarliga brister i tillsyn och skötsel såsom ej omhändertagna/avlivade sjuka/döda djur eller brister i djurutrymmen.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Personalstyrkans storlek, kunskap och yrkesskicklighet är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 1)

VhönsS 4. Daglig tillsyn sker normalt av alla djur

Kontrollen bör omfatta

- Vilka arbetsrutiner finns för den kontinuerliga tillsynen: dessa måste kunna säkra en ”normal” daglig tillsyn inklusive övrig beredskap.
- Ansvarsfördelningen för personalen (större besättningar och anställd personal).

Vägledning

Djurhållarens tillsynsansvar omfattar en handlingsplikt, dvs. tillsynen är inte acceptabel om en djurhållare har observerat ett problem, men inte åtgärdat det. En tydlig anvisning om hur krav på tillsyn av djur enligt 2 kap. 4 § djurskyddslagen (2018:1192) ska tolkas finns i regeringens proposition 2017/18:147 om ny djurskyddslag. Behov av tillsyn över djur kan enligt propositionen till djurskyddslagen inte fastställas i detalj. Av propositionen framgår ingen övre gräns för hur mycket tillsynen ska ta i anspråk räknat som tid, som frekvens, eller som annan resurs. Tillsynen ska däremot utövas med kontinuitet, den ska vara grundlig, anpassas till djurhållningen och ska framför allt stå i proportion till behovet av åtgärder (allt som behöver åtgärdas ska ägnas så mycket tid och resurser att det faktiskt blir åtgärdat).

Brister som kan relateras till djurens välfärd kan ofta hänföras till punkten bristande tillsyn på djur. Vid kontroll av eventuella brister som kan bero på bristande tillsyn bör du undersöka vilka tillsynsrutiner som finns.

Det är viktigt att tillsynen anpassas efter den djurhållning som bedrivs och att tillsynen är så noggrann att brister och missförhållanden upptäcks snabbt och undanröjs så fort som möjligt. Bristande hygien, sjuka djur som inte omhändertas eller avlivas, trasiga inredningar, otillräckligt med strö och är exempel som ofta tyder på bristande utbildning, kompetens, yrkeserfarenhet, otillräcklig personalstyrka eller bristande tillsyn i övrigt.

Finns det rimliga möjligheter att utföra tillsynen så som den beskrivs utifrån djurhållningen i besättningen? Eventuell planerad jourtid (möjlighet att tillkalla personal med rimlig inställetid utanför ordinarie arbetstid). Vem tar

ventilationslarmet vid strömavbrott? Djuren ska ses till så att eventuella brister (skador på djur/skador på inredning/fallerande automatiska system) kan uppmärksammas. När djur hålls i stora grupper, kan problem med automatiken snabbt få stora konsekvenser. För att kunna avgöra om djuren är sjuka eller skadade eller visar andra tecken på ohälsa, bör man röra sig inne bland djuren.

När man kommit in till djuren, bör man stanna upp och låta djuren se att någon är där innan man lugnt går igenom stallet. Genom att sakta gå genom djurutrymmet och iakta hur djuren reagerar, kan man få en uppfattning om hur flocken fungerar. Om djuren inte reagerar nämnvärt, utan snabbt fyller upp de tomma ytor som bildats och återgår till tidigare aktiviteter, kan flocken beskrivas som lugn. Hönor kommunicerar mycket med läten. Ett lågmält

”mummel” är tecken på en väl fungerande och lugn flock. Observera att bruna hybrider kommunicerar mer intensivt med varandra och att ljudnivån därför är högre i stallar med bruna hybrider. Bruna hybrider har ett annat temperament än de vita hybriderna och är ofta mer närgångna och nyfikna än de vita. De har också en mindre benägenhet att flytta på sig.

Iakta djuren och deras beteende. Är de lugna eller rädda? Är de jämnt spridda eller trängs de någonstans? Är de väl bejädrade? Finns det djur med avvikande beteende som inte hänger med de övriga eller skadade/döda djur som inte tagits omhand/avlivats och avlägsnats? Bedöms djuren i eventuell sjukbox kunna tillfriskna eller bör de avlivas? Diskutera eventuella brister med djurhållaren. Är det du iakttagit något som djurhållaren själv uppmärksammat tidigare? Vad kan det avvikande beteendet eller skadorna hos djuren bero på?

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Daglig, och i vissa fall mindre frekvent, tillsyn är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 2)

VhönsS 5. Daglig tillsyn sker av automatiska system och anordningar

Kontrollen bör omfatta

- Rutiner för utförandet av den dagliga kontrollen. Hur ofta kontrolleras att automatiska vattennipplar, utfodringsutrustning, ventilationssystem, utgödslingssystem m.m. fungerar?
- Kontrollera att foderkedja, ägginsamlingsband och/eller utgödslingssystemet fungerar samt inte är i behov av reparation. Diskutera med djurhållaren.
- Driftssäkerhet för olika system och anordningar i samtliga stall/stallavdelningar samt planering för driftavbrott. Exempel: Hur får djurhållaren vetskap om att vatten-/fodersystemet är ur funktion? (Se även VhönsS 20.)

Vägledning

Diskutera med djurhållaren och testa ett utspritt urval av vattennipplar för att se om de fungerar och att de inte läcker. Be djurhållaren demonstrera och förklara test av foderautomater om sådana finns. Trasig eller nedsmutsad utrustning, foderspill etc. är ett tecken på bristande tillsyn.

Vatten- och utfodringsanordningar ska hålla en god hygienisk nivå, en bra standard och ska vara i funktionellt skick. Bristande tillsyn på automatiska foder- och vattenanordningar kan inverka negativt på djurens och djurutrymmens hygien.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Daglig tillsyn av automatiska system och anordningar som inverkar på djurskydd och djurhälsa är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 13)

VhönsS 6. Hönsens hull är godtagbart

Kontrollen bör omfatta

- Verkar djuren vara i bra kondition?
- Ser de fina ut och betar de sig normalt?
- Är djuren jämna i storlek? (Detta gäller framför allt ungdjur, men kan variera med åldern, så att yngre djur, d.v.s. mellan 8-10 veckor gamla, naturligt kan vara ojämnare än äldre djur som är 10-15 veckor gamla.)

Vägledning

För att kontrollera fåglarnas hull känner man längs bröstbenet om bröstet är väl musklat eller om bröstbenet är vasst. Hönan får inte vara för lätt. Hon får heller inte vara för ”bukig” och ha en pingvinlik gång vilket, om det inte beror på den aktuella hybridens egenart, i värsta fall kan tyda på varfyllnad p.g.a. äggledar- eller bukhinneinflammation.

Observera att de hönor som lätt kan infångas - särskilt när det gäller vita hybrider, vilka rör sig mer - ofta är de som har nedsatt kondition. Tänk också på att hönor som värper konsumtionsägg vanligtvis är lättare än avelsdjur. (Vilka i sin tur kan ha kala fläckar i nacke och på rygg p.g.a. intensiv parning.) Om våg finns, väg några djur eller be att få se viktkurvor om det är automatvåg. (Det finns manualer, vilka anger önskad medelvikt och spridningsintervall vid respektive ålder för de hönshybrider som finns på marknaden.) Om det är påtaglig ojämnhet i vikterna, kan det bero på att många hönor inte värper, men också på att tidpunkterna när hönorna vägt sig (före/efter värpning) skiljer sig åt.

Ojämn vikt hos djuren kan även tyda på för stor konkurrens om fodret, vilket i sin tur kan bero på överbeläggning, otillräcklig fodertillgång eller ett trasigt eller

olämpligt utformat utfodringssystem. Här är det viktigt att kunna bedöma det helhetsintrycket som flocken ger och om det finns anledning att söka eventuella fel.

VhönsS 7. Vid avlivning av djur i besättningen görs detta av en person med tillräckliga kunskaper och på ett sätt som är i enlighet med regelverket

Kontrollen bör omfatta

- Finns det utrustning och utbildning för att avliva djur utan dröjsmål om djuret är sjukt eller skadat. Vem är det som har kunskapen? Finns eventuellt intyg på utbildning? Vem instruerar personalen?
- Om det är aktuellt: Fråga om hur planerad avlivning (av flera djur) utförs och vem som ansvarar för den? (Se även VhönsS8.)

Vägledning

Grundläggande är att det finns rutiner för hur avlivningen genomförs och att den som ska utföra avlivningen har relevant kunskap. (Se Jordbruksverkets broschyr, Hantering vid avlivning av fjäderfä.) Om avlivningen utförs av besättningens egen personal, bör man kontrollera hur avlivningen utförs. (Antingen genom att närvara om djur behöver avlivas akut vid besöksstillfället, eller genom att ställa frågor.) I förekommande fall bör även kontrolleras hur utrustning för avlivning förvaras, underhålls och hanteras. Det ska också finnas korrekta rutiner för hur avlivade djur omhändertas och, om det blir aktuellt, rutiner för uppföljning av misstänkt smitta. Rutinerna bör också omfatta beredskap då dödligheten överstiger det normala, t.ex. att omedelbart kontakta veterinär.

VhönsS 8. Sjuka eller skadade djur tas om hand i särskilt utrymme eller avlivas omedelbart

Kontrollen bör omfatta

- Vilken bedömning gör djurhållaren av behandling kontra avlivning? (Finns det ett adekvat utrymme för att ta hand om skadade djur, om det behövs? Hur är tillsynen av dessa djur ordnad?)
- Vilka rutiner finns för avlivning av sjuka eller skadade djur? Hur hanteras akut ökad dödlighet? Finns larmlista med telefonnummer?
- Vilken besättningsveterinär brukar anlitas?
- Hur hanteras/förvaras döda/avlivade djur? Avskiljs de från övriga djur?

Vägledning

Avlivning är, när det gäller mindre fjäderfän i stora grupper, oftast det bästa alternativet för att skydda djur från onödigt lidande då de insjuknat eller skadats. Avlivning ska utföras då djuret har en allvarlig sjukdom eller skada, som inte kan behandlas utan att djuret utsätts för onödigt lidande. Man bör avliva djuret även i de fall då skadan eller sjukdomen är av lindrigare art, men då det bedöms att djuret inte kommer att tillfriskna och bli i ett gott skick. För att undvika att djur får vänta för länge på avlivning, ska personalen som har ansvar för djuren ha kunskap om hur de ska bedöma vanligt förekommande tillstånd samt att de ska kontakta veterinär i tveksamma fall och i situationer då fler djur dör eller insjuknar inom kort tid.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Sjuka eller skadade djur som inte fått behandling är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 4)

VhönsS 9. Det finns journaler för minst 5 år tillbaka över djur som behandlas med karensbelagda läkemedel och antalet dödsfall i besättningen

Kontrollen bör omfatta

- Att det finns minst fem års sparad korrekt dokumentation över veterinärmedicinska behandlingar, läkemedelsanvändning och antal djur som hittats döda respektive avlivats i djurbesättningen. För djur som dör i besättningen ska anledningen till dödsfallen anges.

Vägledning

Främsta syftena med kravet på läkemedelsjournal är livsmedelssäkerhet och djurskydd. Om det påvisas rests substanser av läkemedel i slaktkroppar ska man kunna gå tillbaka och via journalen kontrollera hur och vilket medel som har tillförts enskilda djur eller grupper av djur. Samma sak gäller om det finns misstanke om att djur har felbehandlats. Journalen ska i förekommande fall innehålla uppgifter om:

- Djurets eller djurgruppens identitet.
- Diagnos eller orsak till behandlingen.
- Läkemedlets dosering.
- Behandlingstidens längd.
- Namnet på den förskrivande veterinären.
- Namnet på den som har utfört behandlingen.
- Använda veterinärmedicinska preparat eller annan behandling.

- Behandlingsdatum.
- Karenstid eller klockslag för behandlingen om karenstiden är kortare än 24 timmar.

För behandlingar med homeopatiska preparat behöver inte karenstid eller namnet på den som givit behandlingen anges, dock måste namnet på den veterinär som kontaktades före behandlingen anges.

Särskilt bör kontrolleras att dokumentation finns från behandling med läkemedel som veterinär förskrivit via telefon, t.ex. avmaskningsmedel, antibiotika och liknande.

Det finns inget lagkrav på att djurhållaren ska använda en viss sorts blankett eller journal, men dokumentationen kan göras genom att veterinärens besöksjournal sparas, förutsatt att den innehåller de begärda uppgifterna. Jordbruksverket och Livsmedelsverket rekommenderar att, i kronologisk ordning, spara dessa journaler, som veterinären lämnar på gården i samband med behandling. Besöksjournalen kan antingen vara en för hand ifylld blankett eller en datorutskrift. Oavsett vilket, är det viktigt att uppgifterna i journalen är läsliga och att journalen sparas i minst fem år och kan visas upp vid en kontroll. Kompletterande journalföring måste dock ske av eventuell uppföljande behandling och behandlingar som inte veterinären är inblandad i, t.ex. avmaskningar.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Förvaring i minst 3 år är grundvillkor. (AD, bilaga, punkterna 5-6)

VhönsS 10. Föremål och ämnen som kan skada hönsen förvaras oåtkomliga för djuren

Kontrollen bör omfatta

- Att föremål som djuren kan skada sig på inte förvaras där djuren kan komma åt dem.
- Att foderförråd hålls stängda och att foder inte förvaras åtkomligt i djurutrymmen.
- Att skåp finns för förvaring av kemikalier, mediciner etc. och att dessa finns på ställen där djuren inte kommer åt dem.
- Att djuren inte kommer åt och riskerar att skadas av elinstallationer och fönster.
- Att armaturer för lampor inom räckhåll för djuren är försedda med skyddsglas eller skyddshölje av lämpligt material.

VhönsS 11. Kraven på att inredningens utformning avseende skaderisker etc. är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Att inredningen håller för den belastning den utsätts för från djuren och stallmiljön. Exempelvis är hönsnät som används i våningsgolv t.ex. på gödselbingar oftast inte lika starkt och hållbart eller lätt att rengöra som fyrkantsnät.
- Att inredningen är hel och att det inte finns utstickande delar etc. som djuren kan skada sig på, t.ex. då de hastigt flyger uppåt. Att trasiga detaljer (t.ex. vid kedjeutfodring) bytts ut, så att djuren ej riskerar att fastna eller på annat sätt skada sig.
- Att inredningen är lämpligt utformad och monterad så att den inte hindrar djuren från att röra sig på ett naturligt sätt t.ex. när de ska äta, dricka, sitta på sittpinnar, bada i ströet eller uppsöka reden.
- Att materialet i inredningen inte uppenbart innehåller giftiga ämnen (t.ex. vissa typer av impregnering) eller har en ytbeskaffenhet som kan vålla skador.

Vägledning

Hur är systemen för t.ex. hantering och transport av gödsel och foder i stallet utformade/anpassade? Notera särskilt risker för fasthakning/klämning vid foderkedjor/gödselband etc. (Unga djur är särskilt utsatta.) Observera att även i helt ny inredning kan skarvar och andra detaljer finnas som utgör skaderisker för djuren.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Inredningens utformning och skick avseende skaderisker är grundvillkor. (AD, bilaga, punkterna 8-9)

VhönsS 12. Golv och andra tillgängliga ytor har en jämn och halksäker yta

Kontrollen bör omfatta

- Att golvytan i samtliga djurutrymmen har en lämplig friktion så att djuren inte halkar, utan kan gå tryggt och säkert på gångytor som inte täcks av strö.
- Att golven är jämna och att det inte finns springor och öppningar som utgör risker för djuren. Det får t.ex. inte finnas springor i golvet som hönsens klor kan fastna i.

Vägledning

Hur sköts underhållet av golv och ströytor? Får golvet torka upp ordentligt vid rengöring mellan djuromgångar? Lagas skador och ojämnheter där djuren riskerar att skadas? Är ströet torrt och luckert eller fuktigt och kakigt? Hur ska eventuella problem åtgärdas? Hur rör djuren sig? Finns ytor som djuren halkar på?

VhönsS 13. (B) Burar: I stallar med burar för värphöns är gångbredden minst 90 cm och avståndet till golvet minst 35 cm från nedersta burraden

Kontrollen bör omfatta

- Att måttbestämmelserna är uppfyllda.

Vägledning

Verkar några mått inte stämma med uppgifterna i förprovningen, eller har något ändrats? Det är då lämpligt att göra en kontrollmätning av dessa.

VhönsS 14. Burar: Antalet våningar med burar är högst 3 och antal höns per inredd bur är högst 16

Kontrollen bör omfatta

- Att kravet på antal våningar och antal höns per bur är uppfyllda.

Vägledning

Verkar några mått inte stämma med uppgifterna i förprovningen, eller har något ändrats? Det är då lämpligt att göra en kontrollmätning av dessa.

VhönsS 15. (B) Burar: Inredda burar för värphöns eller unghöns har täta sidoväggar och för värphöns är försedda med klonötare

Kontrollen bör omfatta

- Att sidoväggarna är täta och att det finns klonötare som används.
- Kontrollera att det inte finns förvuxna klor.

Vägledning

Gör först en övergripande bedömning och kontrollera sedan ett lämpligt antal burar mer ingående.

VhönsS 16. (B) Frigående: Antalet våningsplan för frigående höns är högst 4 och fri höjd mellan våningsplanen är minst 45 cm

Kontrollen bör omfatta

- Antalet våningsplan och avstånden mellan de olika planerna.

Vägledning

Notera gärna tidpunkt för kontroll och hönsens ungefärliga fördelning mellan våningsplanen. Verkar några mått inte stämma med uppgifterna i förprovningen, eller har något ändrats? Det är då lämpligt att göra en kontrollmätning av dessa.

För vuxna höns ska det vara fri höjd på 45 cm mellan alla ytor som räknas som tillgängliga. D.v.s. mellan golvytan på en våning (kan vara nät) och den ovanförliggande våningen ska det alltså vara minst 45 cm. För att ett våningsplan ska räknas som tillgänglig yta, ska golvet vara tätt eller det finnas gödseluppsamling under det. Ett sittpinneplan utan detta räknas som sittpinnar och inte som tillgänglig yta.

VhönsS 17. (B) Sittpinnar finns i tillräcklig mängd

Kontrollen bör omfatta

- Uppfylls måttkravet på sittpinne per värpande höna och för unghöns? Se också bestämmelser för avstånd till vägg.
- Ser alla djur ut att få plats att sitta på pinne? Detta ses bäst vid vilan mitt på dagen eller vid kvällstid inför sovperioden.
- Var finns sittpinnarna? Sittpinnar, alltså pinnar för djurens vila, får, när det gäller vuxna höns, inte vara placerade över ströbädden. De ska dessutom vara placerade så att djuren inte smutsar ner varandra med spillning. Jämför med förprovningsbeslut.
- Sittpinnarna ska vara rena och inte vara täckta av intorkad gödsel, eftersom det kan ge skador och i förlängningen inflammationer/fotbölder.

Vägledning

Vad som är en sittpinne är inte specifikt definierat vare sig i Jordbruksverkets föreskrifter eller i värphönsdirektivet (rådets direktiv 1999/74/EG). Direktivet ställer

dock vissa krav på vad som är en sittpinne, t.ex. framgår det av artikel 4, punkt 1.1 d att sittpinnarna ska vara av lämpligt slag och inte ha vassa kanter. Vidare gjorde EU-kommissionens jurister 2010 tolkningen att sittpinnar inte kan räknas som tillgänglig area och att djuren ska kunna hålla runt pinnen. När det gäller dränerande golv som sittpinnar, klargjorde juristerna att själva spaltgolvet inte kan räknas som sittpinnar, utan pinnarna måste var upphöjda över golvet för att kunna räknas som sådana.

Generellt kan man säga att för att en sittpinne ska fungera som en sådan, måste hönan uppfatta anordningen som en sittpinne, dvs. som en plats dit hon kan söka sig för att få visst skydd. En sittpinne ska därför vara upphöjd från golvnivån, men det finns inga bestämmelser om hur högt den ska sitta. Sittpinnen ska också ha en utformning som inte skadar hönan, se reglering i 3 § djurskyddsförordningen (1988:539). Detta kan verka självklart, men vi vet att höns kan fastna med klor eller vingar samt få skador på bröstbenet och på sina fötter beroende på sittpinnens placering, utformning och material.

Om inte tillräckligt med vad djuren uppfattar som bra sittpinnar finns, utnyttjar de vad som står till buds. Problemet kan då bli att de väljer att sitta på andra inredningsdetaljer som t.ex. vattenledningar eller fodertråg, vilket ofta inte är bra varken från skade- eller hygiensynpunkt. Förorsakar detta problem måste det åtgärdas genom att lämpliga sittpinnar i tillräckligt antal sätts in. Tänk dock på att det ofta finns en sittpinne placerad ovanpå foderträget. Detta har visat sig fungera bra, då hönsen på detta sätt hindras från att gödsla i träget.

För unghöns, är det extra viktigt att de får tillgång till sittpinnar tidigt i livet för att kunna fungera bra i rummets alla dimensioner.

VhönsS 18. (B) Kraven på redan är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Att golvet i redana inte är utförda så att fåglarna ligger direkt på rutnät av metall.
- Att kraven på redenas mått, antal och utrymme per höna är uppfyllda.

Vägledning

Ta hänsyn till eventuella förprovningssdokument. Om oklart, mät redet med ett mätverktyg som går lätt att rengöra. Mät från en lodrät gavelsida och räkna bort äggbandet.

Räcker redana till? Det är givetvis viktigt att redana räcker till för alla höns som vill värpa, men beräkningen blir tillräckligt noggrann och fungerar för hönsen om den görs på total redesyta. Detta dels för att inte alla höns befinner sig exakt samtidigt redana, dels för att andelen höns som värper när äggproduktionen är som högst (vid

ca 30-40 veckors ålder) knappast är högre än 95-98 % (enligt avelsfirmornas egna kalkyler).

Ägg värpta på golvet istället för i redena är ofta ett tecken på att hönsen fötts upp på ett sätt som gjort att de i början av värperioden har svårt att fungera i ett system med redena högt upp. Efter några veckor har de lärt sig var redena finns, men det är under den perioden viktigt att djurhållaren plockar undan golväggen flera gånger dagligen. Det är inte bra hygieniskt att låta äggen ligga kvar i ströet och det lockar hönorna att lägga sina ägg på fel ställen.

Felvärpta ägg kan också tyda på att redena är för få eller är utformade så att hönsen inte uppsöker dem. Finns det höns som försöker komma in i ett rede, men inte hittar något ledigt? Finns det spår av kloackhackning, d.v.s. sår runt kloaken/på gumpen? Det kan också vara tecken på att antalet reden inte räcker till.

När en höna ska värpa, drar hon sig undan till en skyddad plats och ordnar ett bekvämt rede. I naturen visar ofta tuppen hönan olika redesförslag. Om hönan inte värper i skydd av redet, ökar risken för exponering av kloakens slemhinna. Den krängs ofta ut i samband med att ägget kläms fram och måste sedan ”knipas” in igen av hönan. Om en annan höna då uppmärksammar det hela, kan det resultera i ett nyfiket hack, vilket kan ge en skada som i sin tur kan göra att hönan blir utsatt för ytterligare hackningar mot kloaken. Kan hönan inte komma undan, kan detta leda till att hon hackas ihjäl.

Det är viktigt att redet uppfyller hönsens krav på avskildhet och att underlaget är bekvämt för dem. Ofta används turfmattor, men kvalster gömmer sig lätt i mattorna och kan ställa till stora problem samt vara svårbekämpade i stora besättningar. För att minska riskerna för kvalsterangrepp används ofta ett plastnät som underlag i redet. Detta är tillåtet, eftersom plastnätet har mindre maskor och läggs in ovanpå metallnätet och då även ger en viss ökad bekvämlighet för djuren. En svensk studie (Wall och Tauson 2010, Utformning av inredda burar med fokus på alternativa gruppstorlekar, redena och ströbad, Institutionen för husdjurens utfodring och vård, SLU, SJV dnr 31-5704/08) visade att både turfmatta och plastnät ger ett högt utnyttjande av redet jämfört med enbart metallnät.

Observera att ett målat metallnät fortfarande är ett metallnät och alltså inte är tillåtet att använda så att hönsen ligger direkt på det.

VhönsS 19. Beläggningsgraden är i enlighet med föreskrifterna

Kontrollen bör omfatta

- Att beläggningsgraden är enligt föreskrifterna.

- Att mått vid foder- och vattenanordningar, på sittpinnar m.m. överensstämmer med föreskrifterna.
- Ser djuren ut att få plats att ströbada och sitta på pinne samtidigt?
- Får de plats att äta samtidigt om de måltidsutfodras?
- Är det lugnt då djuren dricker, ströbadar, sitter på pinne, eller verkar djuren konkurrera om utrymmet? Om djuren verkar konkurrera om utrymmet - många aggressiva beteenden som hack mot framkroppen, jakter och slagsmål - kontrolleras måtten gentemot förprovningssdokument och uppgifter om antal insatta djur etc.

Vägledning

Det är viktigt att de utrymmen som djuren har tillgång till ger dem möjlighet att röra sig och bete sig på ett naturligt sätt. De måttföreskrifter samt allmänna råd som rör utrymmet vid ätplatser, på sittpinnar, i reden m.m. har i huvudsak tagit fasta på djurens fysiologiska behov, dvs. att de får plats rent fysiskt och kan röra sig utan svårigheter. Andra mått har i större utsträckning tagit fasta på andra faktorer, så som hygienaspekten. Exempel på det är måttföreskrifterna för hur stor andel som ströbädden ska uppta i djurutrymmet, där en alltför liten ströbädd snabbt blir nedsmutsad och är svår att hålla torr och lucker.

Vissa föreskrifter och allmänna råd har även en koppling till djurens etologiska behov. Detta gäller t.ex. utrymmet vid foder- och vattenåtgång. Varje djur har behov av ett visst utrymme för sitt välbefinnande. En viktig anledning till konflikt mellan djur är brist på tillgång till foder. I konkurrens om fodret får de ranglåga djuren äta i andra hand. När man bedömer miljön för djuren, bör man alltid tänka på detta, eftersom tamhöns lever i en starkt social värld och styrs av vad de andra individerna i flocken gör.

Tamhöns vill gärna äta, ströbada och sova samtidigt som övriga djur i gruppen. Denna synkronisering är troligen en effekt av nödvändigheten för flocken att verka som en social helhet. Behovet att göra saker tillsammans finns kvar även då djuren hålls inomhus. För att detta ska fungera utan att djurens välfärd försämras, ska det finnas tillräckligt med utrymme vid foderåtgång/automater om djuren måltidsutfodras, d.v.s. inte har tillgång till foder hela tiden. Det ska också finnas tillräckligt med vattennipplar, ströyta, reden och sittpinnar etc.

Om det finns en s.k.veranda (se VhösS 48) och djuren har ständig tillgång till denna (d.v.s. även nattetid och året runt), får detta utrymme räknas in i den tillgängliga ytan. Verandan ska i så fall vara utformad så att den har ett klimat som är attraktivt för hönsen under årets olika årstider och som inte påverkar stallets klimat negativt. Därför måste verandans klimat kunna regleras och värme vid behov tillföras. Vidare ska golvytan vara hårdgjord, t.ex. med betong, så att utrymmet kan rengöras och desinficeras (se VhösS 30). Sittpinnar, reden, vatten och foderåtgång etc. inne i stallet

måste då givetvis uppfylla kraven för det aktuella djurantalet. Verandor som inte är ständigt tillgängliga för hönsen, t.ex. då hönsen har tillgång till dem endast dagtid, får inte räknas in i den tillgängliga ytan. I allmänhet behöver sådana utrymmen inte kunna temperaturregleras och behöver därför inte vara värmeisolerade. Däremot ska de kunna rengöras och desinficeras enligt ovan.

Avvikelse från måttföreskrifterna

De mått som anges i föreskrifterna är s.k. minimimått om inget annat anges. Avvikelser från gällande föreskrifter kan dock godtas i befintliga stallar i vissa fall. En grundförutsättning är dock att avvikelsen inte innebär att djuren hålls på ett sätt som står i strid med någon bindande EU-rättsakt, exempelvis när det gäller de minsta mått som anges i värphönsdirektivet (1999/74/EG).

Bedömningen ska ske i varje enskilt fall för det djur som berörs av avvikelsen och ska göras genom att fyra kriterier ska bedömas. Avvikelse kan bara godtas i det fall samtliga fyra kriterier är uppfyllda enligt följande:

1. djurmiljön i stallet som helhet är mycket god,
2. konsekvenserna av måttavvikelsen bedöms endast ha ringa påverkan på djuret avseende den funktion som måttföreskriften syftar till,
3. måttavvikelsen innebär inte någon ökad risk för skador, stress eller ohälsa hos djuren, samt
4. måttavvikelsen innebär inte att tillsynen och skötseln av djuren försvåras.

Observera att länsstyrelsen i samband med förprovning av ombyggnader också kan godkänna måttavvikelser om länsstyrelsen bedömer att kriterierna i punkterna 1 – 4 ovan uppfylls i stallet efter åtgärden och att planlösningen i stallet är god. Även vid dessa fall gäller att avvikelsen inte innebär att djuren kommer att hållas på ett sätt som står i strid med någon bindande EU-rättsakt.

Kraven på djurmiljön i sin helhet betyder att förhållandena vad avser övriga funktioner och resurser i stallet är sådana att djuren i övrigt har en mycket god omgivningsmiljö, exempelvis bra luft, bra ljusförhållanden, hel / ”rätt” inredning, bra golvytor, ordning och reda.

För punkt 2 och 3 ska man kunna konstatera att avvikelsen endast har ringa påverkan på djuren och att den inte medför att djuren riskerar att skadas, stressas eller blir sjuka.

Slutligen måste man också kunna konstatera att tillsynen och skötseln av djuren inte försvåras p.g.a. måttavvikelsen. Detta bör särskilt beaktas i utrymmen med hög djurbeläggning.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Måttavvikelser kan i vissa fall vara grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 7)

VhönsS 20. Krav kring brandskydd och beredskap vid elavbrott är uppfyllda

Förutsättningar finns för att kunna rädda djuren vid brand och godtagbart brandskydd.

Kontrollen bör omfatta de punkter nedan som är relevanta.

- Byggnadstekniska lösningar t.ex. brandsäkra väggar, placering av huskroppar, ventilationsanläggningens utformning (särskilt vad gäller hur tilluft tas in i djurutrymmet). Kontrollera mot förprövningshandlingarna.
- Om det finns evakueringsdörrar och att dessa är placerade i olika väderstreck och i olika delar av byggnaden. Det är en fördel om det finns information på dörrar om vem som ska kontaktas om brand eller annan fara upptäcks.
- Att utgångarna inte är blockerade och att de hålls fria från snö vintertid.
- Att elinstallationer och ledningar är i bra skick och att dessa och sensorer för larmanordningar hålls rena från damm och brandfarligt skräp.
- Om det finns brandvarningsanläggning/brandlarm, släckutrustning (brandslang/godkänd brandsläckare) ska dessa fungera. Filtret måste rengöras regelbundet.

Vägledning

När det gäller stora mängder av mindre fjäderfän, är det svårt att vid brand evakuera djuren på ett snabbt och djurskyddsmässigt bra sätt. På grund av detta är förebyggande brandskydd extra viktigt. Se även Lantbrukets Brandskyddskommittés (LBK) rekommendationer, vilka är allmänna råd i föreskrifterna. För uppdaterade rekommendationer, se deras hemsida.

Godtagbar plan finns för upprätthållande av djurskydd vid elavbrott.

Kontrollen bör omfatta (Se även VhönsS 5)

- Att djurhållaren har upprättat en plan för skötsel av djuren vid ett strömavbrott.
- Att planen kan fungera även under en längre tidsperiod. Att förutsättningar finns för att upprätthålla ett acceptabelt djurskydd avseende ventilation, vattenförsörjning (utfodring och frostskydd), utgödsling och belysning.

- Om eget reservverk finns eller reservel finns lätt tillgängligt på annat sätt.
- Att det finns möjlighet att snabbt koppla in reservverket på gårdens elnät.

VhönsS 21. (B) Stallet har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen

Kontrollen bör omfatta

- Är uppgifterna i samband med förprovningen fortfarande aktuella, eller har något ändrats?
- Om förändringar skett, kontrollera relevanta punkter nedan:
- Att det finns tillräckligt med luftintag och frånluftsdon i form av fläktar, självdragstrummor, öppen nock etc.
- Att placering av luftintagen ger en godtagbar luftfördelning i stallutrymmet.
- Att luftintagens placering och utformning inte förorsakar drag på djuren.
- Att ventilationsutrustningen fungerar som den ska (hel, injusterad och ren, d.v.s. fri från damm och spindelväv).
- Att ev. reglersystem för ventilationen fungerar på ett godtagbart sätt.
- Att det finns skydd mot att luft kan strömma in i stallavdelningen via utgödslingssystemet.
- Att det finns skydd mot att luft från annan stallavdelning kan strömma in i stallavdelningen.
- Att luftfuktighet, koldioxid- och dammhalt, ammoniak och svavelväte inte annat än tillfälligtvis överstiger gränserna i regelverket.
- Att tillskottsvärme vid behov finns i anslutning till stallavdelningen eller i delar av denna.

Klimatiseringsanläggningen ska klara av att ge hönsen termisk komfort, d.v.s. det ska varken vara för varmt eller för kallt.

Vägledning

Dålig luftkvalitet indikerar bristande ventilation/värmebalans och/eller dålig ströbäddskvalitet och för låg utgödslingsfrekvens. Luftkvaliteten mäts vid behov, t.ex. då ammoniaklukt påtagligt känns, i stalluften. För djurstall lämplig, kalibrerad mätutrustning bör användas. I system för frigående höns bör mätningarna göras på tre olika platser över ströbädden: 1) nära (ca 1-2 m ifrån) ingångsdörr och i djurhöjd (ca 30 cm över golvet), 2) halvvägs från ingångsdörren (ca 150 cm över golvet) samt 3) längst från ingångsdörr (ca 30 cm över golvet). Dessutom bör mätningar göras i djurhöjd på två olika platser inne i systemet över gödselbinge/på våning över

gödselband, 1) nära ingångsdörr och 2) längst från ingångsdörr. I bursystem görs motsvarande mätningar, d.v.s. olika långt in från ingångsdörren, men här i höjd med befintliga burvåningar.

Koldioxidhalten bör mätas generellt för stallet, men också där luftrörelserna är små/obefintliga. Temperatur och den relativa luftfuktigheten mäts både utomhus och inne i stallavdelningen, eftersom utomhusförhållandena påverkar även inomhusklimatet. Mätningarna inomhus görs på samma platser som ammoniakmätningarna. Undersök vid behov luftrörelserna i utgödslingssystemet med rök (t.ex. rökpatron) och observera om röken stiger upp i stallavdelningen. Det är viktigt att mätutrustningen hanteras på rätt sätt, kalibreras med jämna mellanrum och hålls i skick (se instruktioner för instrument och förbrukningsvaror). Det är också viktigt att det dokumenteras exakt hur mätningarna sker och vilken utrustning som använts.

Om värmeunderskott uppstår i stallet under den kalla årstiden behövs tilläggsvärme för att kunna åstadkomma ett bra stallklimat med en bra luftkvalitet. Om minimiventilationsflödet minskas för mycket för att bibehålla en viss stalltemperatur blir resultatet ofta en för hög luftfuktighet med kondensproblematik, fuktiga ströbäddar/strömedel, förhöjda koldioxid- och ammoniakvärden i stallluften m.m. som följd. Tillskottsvärmen kan alltså ha en stor betydelse för djurens närmiljö och upptorkningstider efter rengöring.

Det är inte ovanligt att kallras eller annat drag gör att luften blir fuktig. Orsaken kan t.ex. vara att ett luftintag är felaktigt inställt eller att kallras uppstår p.g.a. kylande ytterväggsytor, otäta staldörrar. I dessa fall kan det vara bra att kontrollera luftrörelserna i och kring dessa platser med t.ex. rök för att närmare identifiera orsaken.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Stallluftmiljöer som är skadlig för djuren är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 10)

VhönsS 22. (B) I mekaniskt ventilerade stallar finns nödventilation och vid mer än 2 000 djur finns larm för övertemperatur, strömavbrott och fel på larm

Kontrollen bör omfatta

- Att det finns nödventilation i mekaniskt ventilerade stallar.
- Att nödvändiga larm finns och fungerar.
- Att larmanordningen har batteri-backup.
- Fråga djurhållaren hur larmet kontrolleras. Det ska ske regelbundet och före varje insättning av en ny omgång djur.

- Hur larmet larmar? Vem/vilka larmas, dvs. nås av larmet?
- Hur upptäcks ett ventilationsbortfall av djurhållaren och hur kan detta åtgärdas skyndsamt och innan djuren utsätts för lidande?
- Finns det t.ex. öppningsbara fönster eller andra tilluftsöppningar som kan öppnas för att skapa tvärdrag?

Vägledning

För att hinna avhjälpa ett uppkommet fel innan det medför lidande för djuren är det viktigt att larmet uppmärksammas i god tid och på ett säkert sätt. Det grundläggande syftet med larm är att förebygga djurlidande. Djurhållaren ska upptäcka ett ev. problem och hinna åtgärda problemet innan djuren hinner utsättas för lidande. I stallar med stora grupper av fjäderfån som hålls helt inomhus, är den tid som djurägaren har på sig, särskilt under den varma årstiden, ofta mycket kort. Då kan t.ex. telelarm kopplat till en eller flera nyckelpersoner vara nödvändigt. På en anläggning där djuren inte påverkas av ett ventilationsbortfall lika akut kan en väl synlig varningslampa, siren eller dylikt vara tillräckligt för att djurhållaren ska bli uppmärksam i tid och hinna åtgärda problemet innan djuren utsätts för lidande. I system försedda med automatisk omstart av fläktar efter ett strömbortfall uppnås en högre säkerhet för djuren. Det finns dock inget krav på att installera dessa system.

På vilket sätt larmanordningen ska varna djurhållaren måste anpassas i varje enskilt fall och göras utifrån en riskbedömning. Några parametrar som bör ingå vid en sådan bedömning är t.ex. avståndet mellan stallet och bostaden/personalen, personalens tillsynsfrekvens, djurtäthet i stallet, stallets luftvolym, typ av nödventilation. Ju högre risken är att djuren utsätts för lidande vid ett ventilationsbortfall, desto högre säkerhet måste finnas inbyggd i larmanordningen.

Ventilationen i en avdelning med fläktar ska som utgångspunkt alltid betraktas som mekaniskt ventilerat.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Nödventilation är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 13)

VhönsS 23. (B) Belysning finns så att tillsyn av hönsen alltid kan ske utan svårigheter

Kontrollen bör omfatta

- Att det finns fast monterad belysning i stallavdelningen.
- Att belysningen är sådan att varje djur i respektive utrymme i stallavdelningen går att inspektera oavsett tidpunkt på dygnet.
- Vilken typ av belysning används och hur är den placerad?

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Belysning för tillsyn är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 3)

VhönsS 24. (B) Kravet på ljusinsläpp, belysning och dimfunktion är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Att kraven på automatisk, tidsstyrd dimfunktion eller motsvarande är uppfyllt.
- Mörkerperioden bör vara sammanhängande och minst 8 timmar.
- Att djurens dygnsrytm och beteendebhov stöds av ljuset.
- Att stallet uppfyller krav på fönster eller andra ljusinsläpp för dagsljus.
- Att dagsljuset som kommer in i stallet fördelas jämnt i djurutrymmet.

Vägledning

Synen är fjäderfäns kanske viktigaste sinnesorgan och har via den ljuskänsliga tallkottkörteln (epifysen) en direkt koppling till hormonutsöndringen i kroppen, vilken styr bl.a. dagsrytmen. Såväl dagslängd som ljusnivå och ljusets sammansättning påverkar därför äggproduktionen, men också hälsa och välfärd. Rätt hantering och styrning av ljuset är alltså viktigt för välfärd och produktion. Med ljusets hjälp t.ex. genom mörkare områden för äggläggning, och dimning av ljuset före nattvilan, kan man också stödja djurens beteendebhov och dygnsrytm. Den belysningsstyrka man i praktiken brukar ha i fjäderfästallar vid olika tidpunkter varierar oftast mellan 5 – 75 lux, beroende på var i systemet den mäts: lägre i golvnivå och sedan högre längre upp i systemet. Det beror också på djurens känslighet och behov och på de ljusprogram som man normalt använder i uppfödningen, men också på att personalen ska kunna se ordentligt när de kontrollerar djuren eller utför andra aktiviteter i stallarna. Mer att läsa om belysning finns bl.a. i rapporter från två tidigare projekt vid Sveriges lantbruksuniversitet: ”Belysning i stallbyggnader” (SLU, Alnarp 2012) och ”Provning och utvärdering av nya typer av artificiellt ljus i hönsstallar” (SLU, Skara 2013).

Kunskapen om hur hönsfåglar uppfattar och reagerar på olika typer av ljus behöver öka och senare tids forskning handlar bl.a. om att finna optimala ljusmiljöer för värphöns.

En viktig praktisk kunskap som dock är välkänd, är att det dagsljus som kommer in i stallet måste vara jämnt fördelat. Om vissa delar av golvytan blir belysta av direkt solljus (solfläckar), finns en stor risk för att alltför många djur på en gång söker sig till dessa ställen, s.k. flockning. Det kan resultera i att de understa djuren kvävs. Ljusöppningarna ska därför vara placerade så att en jämn spridning av ljuset i stallet uppnås och solfläckar på ströytorna undviks så långt det är möjligt.

Jämnare ljusspridning handlar fram för allt om att minimera kontrasterna mellan ljus och mörker. (Bedöms även då den artificiella belysningen är tänd.) Det kan uppnås på flera sätt, t.ex. genom antal dagsljusinsläpp och hur dessa placeras. Ett sätt att sprida ljuset kan vara att placera ljusinsläppen längsgående högt upp under taket, så att ljuset skärmas av takfoten eller att placera ljusinsläppen i själva taket. Det kan också handla om vilken glastyp som används, möjlighet till avskärmning/dämpning med markiser etc. Om stallet har en s.k. veranda (se VhönsS 48) kan verandans tak, i likhet med en förlängd takfot, fungera som avskärmning mot direkt solinstrålning. Det är dock viktigt att verandan konstrueras så att dagsljuset inte begränsas för mycket för att nå in i stallet, särskilt när det gäller breda verandor. Sådana verandor bör därför byggas med t.ex. ljusgenomsläppliga väggar och tak som ger en riklig dagsljusmängd i verandan, för att dagsljusmängd av betydelse ska nå in till själva stallet. Placeringen av huset (väderstreck, omgivning) är också en viktig faktor.

Observera att olika djurkategoriers känslighet för både ljusets jämnhet och styrka varierar beroende på t.ex. ålder och avel, men även på hur de är uppfödda som unghöns. Se även motsvarande punkter i de särskilda vägledningarna för slaktkycklingar respektive avelsdjur inom slaktkycklingproduktionen. Det viktigaste är att ljuslösningen ska fungera för den kategori djur det gäller.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Naturligt ljus är dock inte grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 11)

VhönsS 25. Dagsljus eller dagsljusliknande artificiellt ljus finns

Kontrollen bör omfatta

- Notera om det finns dagsljusinsläpp eller inte och, då dagsljus saknas:
- Om stallet var i bruk före den 1 januari 1994 eller om dispens finns, alternativt
- Om kraven på det dagsljusliknande artificiella ljuset som får ersätta dagsljus om dagsljuset orsakar djurskydds- eller djurhälsoproblem uppfylls. Dvs. ljuset ska vara anpassat till djurens behov, ljuskällan ska kunna styras och ha en spektralbredd på minst 300 nm och innehålla ultraviolett ljus i UVA-området.

Vägledning

När det gäller frågan om vem som kan avgöra när det från djurskydds- eller djurhälsosynpunkt är motiverat att inte använda dagsljusinsläppen, är det i första hand djurägaren som måste bedöma behovet av att skydda djuren. I flertalet stallar som byggts fram till idag är dagsljusinsläppen dessvärre inte anpassade på ett för djuren optimalt sätt och erfarenheter visar också på att det kan leda till problem för djuren och djurägaren därför tidigare fått dispens från kravet på dagsljusinsläpp. För dessa djurutrymmen finns det därför knappast något behov av krav på intyg eller

liknande dokumentation i det fall djurägaren har egna erfarenheter av problem i sitt stall. Det artificiella ljus som i dessa fall får användas ska vara anpassat till djurens behov, kunna styras, ha en spektralbredd på minst 300 nm, samt innehålla UVA ljus. Dock finns i nuläget inget preciserat krav på hur mycket. UVA-ljuset (d.v.s. ljus i våglängdsintervallet 315-400 nm) underlättar djurens identifiering av varandra och studier har visat på mer stresshormoner hos djur i artificiellt ljus som saknar UVA-delen jämfört med djur i ljus som innehåller UVA.

Ta vid kontrollen reda på vad lamporna som används heter och vad djurägaren har för information om dem som visar att de är av dagsljusliknande typ. Om mer information behövs, stäm av med den som förprovat anläggningen om de uppgifter som söks redan finns framtagna i förprovningshandlingarna. Tillverkare av lampor ska ha en teknisk beskrivning av sin produkt, framförallt bör de kunna visa upp en tydlig graf över lampans spektralprofil, d.v.s. det våglängdsintervall som täcks och ljusmängden vid de olika våglängderna. De bör också kunna göra förtydliganden och svara på eventuella följdfrågor.

”Dagsljusliknande” ljus innehåller många våglängder, men ljusmängden kan variera, precis som det gör i naturen mellan ljus och mer skuggigt. Det man bör jämföra med är det ljus som kommer genom vanligt fönster där UVA tränger igenom, men inte övrigt UV-ljus. Kravet är att ljuset ska vara anpassat till djurens behov, vilka varierar med aktivitet (t.ex. ströbad och födosök i ljus, vila och värpning i mer dämpade ljusmiljöer), men också med ålder, kön, hybrid mm. Detta gör att ”topparna” i spektrat kan ligga på olika ställen och vara olika höga, beroende på djurens känslighet för ljus i vissa våglängder. Det måste dock finnas någon del UVA-ljus och ett kontinuerligt spektrum, även om ljusmängden över hela spektrat alltså kan variera. Ett ljus med två toppar med 300 nm emellan och inget ljus alls däremellan kan inte räknas som dagsljusliknande. Med tanke på den utveckling som sker, både när det gäller grundforskning om djuren och praktisk lampforskning, bör bedömningarna i nuläget göras med flexibilitet och från fall till fall. Krav bör dock kunna ställas på tillverkarnas beskrivning av ljusets egenskaper, så att en så säker bedömning som möjligt kan göras.

När det gäller nya stallar, förutsätts att de byggs på ett för djuren bra sätt. Det utesluter dock inte att det i enstaka fall kan finnas behov av att skydda djuren genom att inte använda dagsljusinsläppen även i dessa stallar. Bedömningen är dock att dessa fall bör vara betydligt färre nu jämfört med tidigare och att de bör kunna kontrolleras och följas upp med normala kontrollrutiner, innefattande dokumentation och utredning av tänkbara orsaker till problemen.

Observera att man för att skydda djuren från lidande får skärma av dagsljuset kortare perioder under en omgång, utan att dispens för detta eller godkänd dagsljusbelysning behövs. För värphöns bör det vara rimligt att räkna en period upp till ca en månad som en kortare period. Detta både med tanke på att hönsen numera hålls i produktion längre än tidigare och att det tar en viss tid att åtgärda t.ex. foderproblem. Om

perioden beräknas bli längre än ca en månad, men fortfarande omfattar en mindre del av omgången, ska veterinärintyg finnas. Finns särskilda skäl att stänga ljusinsläppen en större del av eller hela omgången, ska dispens sökas.

Observera att kravet på dagsljusinsläpp i stallar som var i bruk före den 1 januari 1994 och som då saknade dagsljusinsläpp, endast gäller vid förprövningspliktig till- eller ombyggnad. (*En "tillbyggnad" bör anses vara en ändring av en byggnad som innebär en ökning av byggnadens volym. En ombyggnad bör anses vara när byggnadens fasta konstruktioner, t.ex. mellan- och ytterväggar tas bort, tillförs eller ändras så att stalllets eller stallavdelningens planlösning eller funktion i övrigt förändras.*) Kravet på dagsljusinsläpp gäller därför inte i dessa stallar om den förprövningspliktiga åtgärden avser andra åtgärder än till- eller ombyggnad. Exempel på en sådan åtgärd är byte av inredning från envånings- till flervåningssystem eftersom en sådan åtgärd bör anses vara av *väsentlig betydelse från djurskydds- eller djurhälsosynpunkt*. Ett annat exempel är om åtgärden avser byte från en typ av fjäderfä till en annan, eftersom åtgärden bör anses innebära att byggnaden *tas i anspråk för annan användning*. Det har alltså stor betydelse på vilken grund man bedömer att förprövning krävs i befintliga stallar, dvs. om det är fråga om en till- eller ombyggnad eller om förprövning krävs av andra skäl. (Vilka åtgärder som omfattas av kravet på förprövning framgår av 6 kap. 1 § djurskyddsförordningen.)

VhönsS 26. Buller i stallet har godtagbar nivå och frekvens

Kontrollen bör omfatta

- Att mekaniskt buller från framför allt frånluftsfläktar inte annat än tillfälligtvis överstiger gränserna i föreskrifterna.

Vägledning

Buller kan vara stressande för djuren och kan hindra dem från att uppfatta läten som är signaler och viktiga för kommunikationen djuren emellan. Om stallet upplevs som bullrigt, görs mätning av buller med ljudnivåmätare. Kontrollera buller från fläktar genom att mäta vid maxventilation i djurutrymmena. Kontrollera också varvtalsreglerade fläktar genom att mäta vid olika varvtal. Kontrollera bullernivå i djurutrymmena på olika platser i djurhöjd när djuren befinner sig i stallet. Optimalt bör mätningar göras både med och utan djur (men med strö) i stallet, eftersom djuren själva ger upphov till ljud. Alternativt kan mätningarna göras då det är släckt i stallet.

Högt buller från en fläkt kan betyda att bullerdämpning behövs (t.ex. genom vibrationsisolering), eller indikera att den är felaktigt monterad, sliten och behöver renoveras eller bytas ut. Det kan också indikera att någon eller några fläktvingar är skadade eller saknas. Höga ljud från kedjor kan tyda på att funktioner behöver

underhållas eller är skadade och behöver lagas. Ta en diskussion med djurhållaren om att kontrollera utrustningen.

VhönsS 27. (B) Utfodrings- och vattensystem är utformade, dimensionerade och placerade så att de medger ett lugnt och naturligt intag av foder och vatten

Kontrollen bör omfatta

- Att placeringen och dimensioneringen av utfodrings- och vattningsanordningar gör det möjligt för djuren att inta foder och vatten på ett lugnt och naturligt sätt. Djuren ska kunna ha en naturlig kroppsställning då de äter och dricker och alla djur ska kunna äta samtidigt då de måltidsutfodras.
- Att måttkraven på fodertråg, vattenkoppar/nipplar/tråg är uppfyllda (se även VhönsS 19).

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Utformning, dimensionering och placering av automatiska system och anordningar kan i vissa fall vara grundvillkor. (AD, bilaga, punkterna 14-15, 17)

VhönsS 28. (B) Djuren ges foder som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel

Kontrollen bör omfatta

- Om djuren har ständig tillgång till foder eller måltidutfodras.
- Hur ofta fodret beräknas och justeras och hur ofta foderkedjan körs.
- Resultat av eventuell foderanalys, har djurhållaren tagit hänsyn till resultaten?

Vägledning

Vissa företeelser kan vara svåra att kontrollera vid ett enstaka kontrolltillfälle på gården, t.ex. antalet utfodringsstillfällen per dag. Utgå då från vad som går att se vid kontrollen. Tyder allt på att djuren har normalt hull och får vad de behöver i form av foder och vatten av god kvalitet samt att djuren är i god hälsa kan ”Ja” markeras i checklistan.

Observera att vissa djur i en stor flock kan vara undertryckta och då vara i sämre kondition, vilket kan tyda på alltför stor konkurrens om resurserna (ofta p.g.a. överbeläggning eller bristande funktion hos hela/delar av systemet). Avmagring, sjukdomar, dåligt allmäntillstånd och beteendestörningar såsom fjäderplockning kan bero på otillräckligt med foder, undermåligt foder eller näringsmässigt obalanserad foderstat. Grundorsakerna kan variera och vara mer eller mindre lätta att åtgärda.

Till exempel kan vissa foderfraktioner med viktiga ämnen hamna i botten på foderträget, varför det kan vara viktigt att djuren får äta rent träget med jämna mellanrum. Det förekommer också att foderföretagen har svårt att ta fram foder som är rätt anpassat för värphöns. Foder som inte är anpassade kan ge problem med t.ex. fjäderplockning. Detta innebär att det kan vara svårt för den enskilde djurhållaren att i dessa fall påverka problemen. Det är dock alltid djurhållarens ansvar att försöka lösa problemen. Diskutera med djurhållaren om och hur eventuella kontakter med rådgivare/foderföretag tagits och vad de lett till.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Foder som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 14)

VhönsS 29. (B) Kraven på tillgång till vatten och på vattnets kvalitet är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Att måttkraven på vattenkoppar/nipplar/automater/tråg är uppfyllda.
- Att vattenanordningarna fungerar genom att testa ett urval av dem. De ska fungera, men inte läcka, dvs. inte rinna av sig själv.

Vägledning

Vatten till djur ska vara av god kvalitet. (Se Jordbruksinformation 13, 1999: Vatten till husdjur, sid 24.) Ta reda på om kommunalt eller enskilt vatten används. (Observera att vid kommunalt vatten är vattenanalys inte ett krav.) I vilken omfattning utförs vattenanalys vid behov? Enligt kontrollprogram? Fråga efter ev. analys svar. Det är viktigt att förvissa sig om var i stallet vattenprovet är taget. Vilken typ av vattentäkt används och hur är vattentakten placerad i förhållande till djurstallet/djurstallarna? Detta har betydelse för att kunna bedöma risken för föroreningar. Gödsel ska inte förekomma i vare sig fodret eller vattnet.

Hos värphöns kan ett tecken på dåligt vatten vara att djur uppvisar tecken på njursvikt/gikt. Om hönsen är dåligt befjädrade under kloaken, kan flytningar ibland ses som vita lodräta streck. Vita flytningar kan även bero på skador i tarmsystem/kloak, men om fler än endast något enstaka djur uppvisar symptomen, bör vattnet analyseras.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Utformning, dimensionering och placering av automatiska system och anordningar kan i vissa fall vara grundvillkor. (AD, bilaga, punkterna 14-15, 17)

VhönsS 30. Stall eller stallavdelningar rengörs noggrant före varje insättning vid omgångsuppfödning. Systemet utgödsas dagligen alt. med annat intervall

Kontrollen bör omfatta

- Arbetsrutiner för rengöring av stall/stallavdelningar för respektive djurkategori.
- Att stallet desinficeras innan en ny omgång djur sätts in.
- Rengöring av vattensystem. Hur ofta spolats vattenledningar igenom? Detta är särskilt viktigt för att inte få bakterietillväxt, efter t.ex. vitamिंगiva i vattnet.
- Rengöring av all utrustning, t.ex. belysningsarmaturer, fönster, stallredskap, ventilationsanläggning inklusive ljudabsorbenter, foderutrymmen.
- Att utgödsling utförs med lämpliga tidsintervall. Dagligen, om inte systemet för djurhållning är uppbyggt för andra rutiner som ger god hygien – t.ex. utgödsling 2-3 gånger i veckan i flervåningsstallar.
- Då omgångslagring förekommer, vilka åtgärder som vidtagits för att upprätthålla god hygien och luftkvalitet i stallet, t.ex. torkning av gödseln. (Se även Vhöns 21.)

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Förhindra införande och spridning av smittsamma sjukdomar är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 4.)

VhönsS 31. De ytor som djuren vistas på hålls rena och är torra samt är anpassade efter djurslag och stallklimat

Kontrollen bör omfatta

- Att de ytor som djuren vistas på är rena och torra.
- Att sittpinnar inte är bemängda med intorkad gödsel. Åtgärdas under pågående omgång genom att pinnarna skrapas. Mellan omgångar bör pinnarna, om de är löstagbara och i trä, bytas ut mot nya.

VhönsS 32. Kraven på strö och användningen av strö och ströbad är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Att kraven på ströbadet i burar för värphöns är uppfyllda. Hönsen ska komma i direktkontakt med strömedlet och det ska hållas kvar i ströbadet.
- Att ströbädden är torr och lucker. Fungerar den för hönsen att ströbada i? (Prova att krama en boll av ströet. Om det går, bör djurhållaren uppmärksammas på det, så att åtgärder sätts in i tid innan ströbädden hinner bli kakig.)
- Att ströet är lämpligt och av god hygienisk kvalitet.
- Att unghöns har tillgång till strömedel som kan tillfredställa deras behov att picka, sprätta och ströbada.

Vägledning

Syftet med ströbadet är att hönsen ska få utlopp för sitt beteende att ströbada och sprätta. Materialet kan vara av olika typ. I naturen utförs ofta beteendet i jord eller sand. Detta material är dock besvärligt att använda, både i burar och hos frigående höns, eftersom torr jord eller torv dammar och kan ge smutsiga ägg. Idag används ofta kutterspån, eftersom det är hygieniskt säkert. Även andra strömaterial har blivit vanligare, eftersom kutterspån är ett lätt material som flyger iväg när hönan sprätter och flaxar med vingarna och därmed måste fyllas på ofta. I stallar med manuell påfyllning innebär detta ett stort arbete. Alternativa strömedel är exempelvis värmebehandlad finhackad halm eller annat mindre ”flygigt” strö. Vissa producenter har provat att använda snäckskal eller grovkornig kalk, eftersom detta är något hönsen dels äter, dels är tyngre och ligger kvar i ströbadet. Foder kan också vara ett annat alternativ.

Eftersom det inte finns några inredda unghönsburar på marknaden, genomförde äggbranschen 2018-2019 ett projekt, Ströbad i unghönsburar – en utmaning för branschen, för att ta fram lösningar på att förse befintliga burar med strö. Baserat på resultaten från projektet, kan ett alternativ vara att använda foder som fylls på från foderrännan som strö i ströbadet. Underlaget i ströbadet bör vara utformat så att ströet hålls kvar och ytan tillräckligt stor så flera djur kan ströbada samtidigt. Mer om resultaten finns att läsa i rapporten som ligger på Svenska Äggs hemsida.

VhönsS 33. Kravet gällande mekanisk utgödsling är uppfyllt

Kravet gäller för stall förprovade efter den 1 augusti 2007.

Kontrollen bör omfatta

- Att stall med göseldrainerade golv har mekanisk utgödsling och att den fungerar som den ska, dvs. att all gödsel skrapas ut.
- Att utgödsling utförs med regelbundet tidsintervall. Dagligen, om inte systemet för djurhållning är uppbyggt för andra rutiner som ger god hygien.
- Då omgångslagring förekommer, fråga vilka åtgärder som vidtagits för att upprätthålla god hygien och luftkvalitet i stallet, t.ex. torkning av gödseln. (Se även *VhönsS 21*.)

Vägledning

Vid mekanisk utgödsling skrapas ibland inte all gödsel ut, utan det blir kvar ett lager på golvet som skraporna rör sig över och/eller längst in i systemet. Ofta är halterna av ammoniakgas förhöjda på ställen där gödseln på detta sätt ligger kvar.

I envåningssystem i konventionella värphönsstallar, utgör gödselbingen vanligtvis upp till två tredjedelar av golvarean. Den mesta gödseln faller därmed ner i gödselbingen och kan skrapas ut. Vid omgångslagring av gödseln i gödselkällare krävs andra lösningar för att klara luftkvalitetskraven vad gäller värme och ventilation för att få en bra luftmiljö. Givetvis är målet så låga ammoniakhalter som möjligt och det är rimligt med fler kontroller av luftkvaliteten i de besättningar som inte har mekanisk utgödsling.

VhönsS 34. (B) Det göseldrainerande golvet ger tillräckligt stöd för hönsens fötter

Kontrollen bör omfatta

- Att golvet är utformat så att det minst ger stöd åt de främre klorna på varje fot.

Vägledning

Detta gäller alla drainerande golv. Var särskilt uppmärksam på nätgolven i burar, då nätmaskorna bör ha en för hönsen lämplig dimension.

VhönsS 35. Burar: Höns för äggproduktion i inredda burar har tillgång till ströbad minst 5 timmar per dygn under den aktiva perioden

Kontrollen bör omfatta

- Att kraven på tillgång till ströbad är uppfyllda, att lämpligt strö finns i dessa och vid vilka tider baden är tillgängliga. Kravet är att de ska vara tillgängliga 5 timmar under den aktiva perioden för hönsen. Fråga när ljuset tänds i stallet.
- Om kontrollen sker då baden är öppna: ströbadar hönsen?

Vägledning

Kravet är att de ska vara tillgängliga 5 timmar under den aktiva perioden för hönsen. Fråga när ljuset tänds i stallet.

VhönsS 36. (B) Frigående: Ströarean för frigående höns är minst 1/3 av golvarean

Kontrollen bör omfatta

- Att andelen ströyta i förhållande till golvytan är enligt föreskrifterna.

Vägledning

Vissa mått har tagit fasta på faktorer som hygienaspekten. Exempel på det är måttföreskrifterna för hur stor andel som ströbädden ska uppta i djurutrymmet, där en allt för liten ströbädd snabbt blir nedsmutsad och är svår att hålla torr och lucker. Det kan också vara viktigt för avelsdjur att ha en tillräckligt stor ströyta då detta underlättar parning.

VhönsS 39. (B) Kraven för hållande av höns utomhus är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Att stängselnät är väl uppsatt och underhållet och att föremål som kan skada hönsen inte finns i rastgården.
- Att markytor som är hårt belastade är hårdgjorda eller dränerade.
- Djurens allmäntillstånd, hull, fjäderdräkt, ålder etc. som påverkar deras köldtålighet och lämplighet för utevistelse under den kalla årstiden.

Vägledning

De yttre förhållandena är av stor betydelse vid bedömningen av om det är lämpligt att djuren vistas ute vintertid. I kallt och torrt klimat är fjädrarnas isolerande förmåga god, vid regn och blåst kyls djuren lättare ner. Höns stannar vanligen inomhus vid dåligt väder. En s.k. ”veranda” eller ”vinterträdgård” ger djuren bättre möjlighet att gå ut året om (*se också VhönsS 48*).

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Skydd mot hälsorisker är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 12)

VhönsS 40. (B) Operativa ingrepp utförs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt

Kontrollen bör omfatta

- Att ingrepp som får ske utan veterinär medverkan t.ex. vid tåklippning av tunga avelstuppar och vingmärkning, utförs av person med tillräckliga kunskaper och att övriga eventuella operativa ingrepp utförs av veterinär. Avstämning kan ske genom att ta del av journal.

Vägledning

Observera att de flesta ingrepp på fjäderfä utförs på kläckerierna.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Stympning av djur är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 19)

VhönsS 41. Kraven som gäller för injektioner är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Avstämning kan ske genom att ta del av journal.

Vägledning

Det är mycket ovanligt med injektioner i fjäderfäbesättningar. Det förekommer dock i avelsbesättningar och hos värphöns t.ex. vid vaccination mot rödsjuka i samband med insättningen av djuren i stallet. Mediciner ges oftast på annat sätt.

VhönsS 42. Hormoner och andra ämnen används endast på tillåtet sätt

Kontrollen bör omfatta

- Avstämning kan ske genom att ta del av journal.

Vägledning

Vanligen görs inte hormonbehandling i fjäderfäbesättningar. Hormoner och vissa andra läkemedel får generellt inte ges till djur. Det finns dock vissa undantag från förbudet.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Användning av vissa ämnen är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 18)

VhönsS 43. Kravet på att avel inte sker på ett sätt som orsakar lidande eller annan skada är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Att avel med sådan inriktning som kan medföra lidande för djuren inte sker. Viktigt att komma ihåg är att aveln sker i företag på internationell nivå och den enskilde producenten har därför mycket begränsad möjlighet att påverka denna.

Vägledning

Ibland uppstår vid värpning bristningar och framfall av kloaken, vilket kan ge upphov till hackning och i värsta fall kannibalism. Det händer också att hönan inte klarar av att värpa ut ett alltför stor ägg. Tecken på kloakbristning kan vara att blodiga strimlor syns utanpå äggen. Fråga djurägaren om problemen ovan finns i besättningen och vilka åtgärder som i så fall vidtagits.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Avelsförfarande som kan orsaka lidande eller skada är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 20-21).

VhönsS 44. Förbudet mot utrustning som ger djuren en elektrisk stöt är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Att utrustning som kan tillfoga elektrisk stöt inte finns uppmonterade i stallet eller i utrymmen där djuren hålls. Elektriska eltrådar för att förhindra golvvärpning etc. får inte användas och inte heller finnas uppsatta i

djurutrymmen. Utrustning för dammuppsamling får dock användas, om den sitter placerad så att djuren inte kommer åt den.

VhönsS 45. Inredningen i stallet är utformad så att djuren inte blir nedsmutsade av foder-, vatten- eller gödselspill

Kontrollen bör omfatta

- Samtliga djurkategoriers renhet i fjäderdräkten. Hur ser flocken ut avseende renhet?
- Hur är förutsättningarna för att djuren ständigt ska kunna hålla sig tillfredsställande rena?
- Att sittpinnarna inte är placerade över ströbädden, eller andra ställen där inredning eller andra höns riskerar att smutsas ner av gödsel. Observera dock att extra ställningar med sittpinnar kan sättas in under uppfödningen till ungdjuren (in före fyra veckors ålder), så att de med säkerhet lär sig använda rummets olika nivåer samt får nyttig träning. (Se även VhönsS 17.)

Vägledning

Förutsättningarna för att djuren ska hålla sig rena beror på bl.a. sittpinnars, vattenkoppars, nipplars och foderträgs placering samt utgödslingsrutiner och beläggningsgrad. Om djuren kan gå ut eller inte, kan också ha betydelse. (Grundläggande är dock att även utomhusytor ska hållas i bra skick. Se även VhönsS 47 och VhönsS 48.)

VhönsS 46. Kravet på extra tillsyn är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Följande iakttagelser och dialog med djurhållaren kan klargöra om behovet av extra tillsyn uppfylls då den behövs:
- Vilka arbetsrutiner finns, inklusive personalbemanning, för särskild tillsyn. Diskutera med djurhållaren hur detta ordnas, särskilt vid tidpunkt på dygnet då personalstyrkan normalt är reducerad.
- Vilka åtgärder vidtas vid behov?

Vägledning

Extra tillsyn är behovsstyrd, till skillnad mot kontinuerlig tillsyn, som oftast sker enligt schemalagda rutiner. Behov av extra tillsyn kan uppstå när som helst på dygnet, såväl dag-, kvälls-, och nattetid eller helger. Låt djurhållaren berätta hur extra tillsyn är ordnad.

En risksituation som kräver extra tillsyn är till exempel om flera djur dött i besättningen och det är oklart varför. En annan risksituation är om det indikerats/åtgärdats fel på någon automatisk anordning. Då bör extra tillsyn ske tills automatiken återigen säkert fungerar som den ska.

VhönsS 47. Hönsen hålls tillfredsställande rena

Kontrollen bör omfatta

- Samtliga djurkategoriers renhet. Hur ser de överlag ut avseende fjäderdräktens renhet?
- Hur är förutsättningarna för att djuren ständigt ska kunna hålla sig tillfredsställande rena?

Vägledning

Förutsättningarna för att djuren ska hålla sig rena beror på bl.a. strömedelsanvändning, ströbäddens skick, utgödslingsrutiner och beläggningsgrad.

VhönsS 48. (B) Kraven för utomhusytorna samt öppningarna till ytorna vid hållande av höns utomhus är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Att ytornas area är anpassad till beläggningsgraden och att markytan är sådan att föroreningar undviks.
- Rutiner för tillsyn och skötsel av djuren och utomhusytorna. Fråga om det finns möjlighet att rotera mellan olika utomhusytor (smittskydd). Om inte, hur sköts hygien/renhållning? (T.ex. byts/fräses översta marklagret?)
- Att det finns skydd mot dåligt väder och mot rovdjur.
- Att det finns fler öppningar som ger tillträde till utomhusytorna och att de är spridda utefter hela byggnadens längd.
- Att antal och mått för öppningarna stämmer med föreskrifterna. (Se även VhönsS 39.)

Vägledning

Höns är mycket försiktiga och undviker stora öppna ytor om det inte finns tillgång till skydd som de snabbt kan ta sig in under eller snabbt kan ta sig in i stallet. Det är därför viktigt att det finns ett tillräckligt stort antal och tillräckligt stora öppningar i huset till utomhusytorna för att underlätta ut- och inpassage. Eftersom höns till stora delar styrs av den sociala rangordningen, kan ibland ranghöga individer blockera passagen om öppningarna är för små och för få.

Det är också viktigt att storleken på utomhusytorna anpassas till antalet djur, för att inte belasta dem för hårt. Ytorna närmast stallet, där djuren uppehåller sig mycket, bör vara väldränerade. Ibland sätts tak över området närmast huset. Om området under taket även inhägnas för att kunna användas varaktigt, dvs. för flera djuromgångar, benämns det vanligen ”veranda” eller ”vinterträdgård”. Det kan vara ett sätt att hålla ytan torrare, samtidigt som verandan kan användas under de tider som hönsen inte bör släppas ut i en större, icke täckt rastgård, t.ex. vid risk för smitta. Verandan måste vara anpassad till antalet djur och, liksom stallet i övrigt, kunna rengöras och desinficeras före varje ny insättning av djur. Områden under tak som bara inhägnas tillfälligt för en djuromgång ska rengöras men måste inte desinficeras. (Se även *VhönsS 19*.)

När det gäller storleken på öppningar mellan hus och veranda, kan lagstiftningens krav på storleken på öppningar till utomhusytor användas som en riktlinje, men är inget krav, då det ofta räcker med färre öppningar ut till en veranda där djuren är mer skyddade än på utomhusytor. Det grundläggande funktionskravet för öppningar både till verandor och utomhusytor är dock att hönsen lätt ska kunna passera, så att det inte uppstår ”flaskhalsar”. Öppningarnas bredd måste givetvis även anpassas till stallets konstruktion.

VhönsS 49. Stämmer det att inga övriga brister upptäcktes vid kontrollen?

Här kan du ta upp sådana brister du har noterat, men inte kunnat hitta någon lämplig punkt i checklistan.

Exempel:

- Om unghöns inte är uppfödda i inhysningssystem som förbereder dem för det system de ska hållas i som vuxna. Se allmänt råd i 2 kap. 3 § i L111.
- Om det i besättningen syns tecken på omfattande fjäderplockning, kannibalism eller kvalster.

VhönsS 50. Belysningen är flimmerfri eller har en flimmerfrekvens på minst 120 Hz

Kontrollen bör omfatta

- Att belysningen inte orsakar djuren obehag och är flimmerfritt eller har en flimmerfrekvens på minst 120 Hz. (Se de tekniska specifikationer som lämnats av tillverkaren.)

Vägledning

Fjäderfä är ljuskänsligare än människor och forskning visar på att höns kan uppfatta ljusflimmer upp till 120 Hz. Flimrande ljus är troligen en av orsakerna till stress hos fjäderfän. Vanliga glödlampor ger inte något flimmer, men vissa lysrör kan göra det.

VhönsS 51. Djuren hålls på ett sådant sätt att tillsynen över dem kan ske utan svårigheter

Kontrollen bör omfatta

- Att tillsynen kan ske av samtliga djur utan svårigheter.

Vägledning

Djuren ska hållas på ett sådant sätt att de kan iakttas utan svårigheter. Detta innebär t.ex. att i system uppbyggda i olika våningsplan, ska djurhållaren kunna ta sig i höjdnivå med djuren för att fullgöra tillsynen.

VhönsS 52. Kraven för att få ha upp till 9 höns/m² i flervåningssystem är uppfyllda.

Kontrollen bör omfatta

- Att besättningen är ansluten till frivillig hälsokontroll för salmonella.
- Att besättningen följer en dokumenterad plan för att begränsa spridning och infektionsryck av spolmask.
- Att djurens välfärd är god och de har för sin ålder god kondition.
- Att dokumenterade rutiner och åtgärdsplaner för att hantera problem finns och följs upp gällande fothälsa, fjäderplockning och hackning.
- Att ströbädden är lucker och att rutiner och åtgärdsplaner för att hantera eventuella problem finns och följs upp.
- Att dokumenterade rutiner för skötsel av klimatiserings- och utgödslingssystem finns och följs upp.
- Att tilläggsvärme finns om stallklimatet kräver det.
- Att reservverk finns.
- Att personer som hanterar värphönsen har relevant utbildning/kompetens gällande djurskyddsregelverk, djurens fysiologi och behov, inhysning, stallklimat samt hantering vid avlivning, infångning och lastning.

Vägledning

Besättningen är ansluten till frivillig organiserad hälsokontroll med plan och riktlinjer som Jordbruksverket har godkänt för salmonellakontroll

- Be att få se dokument som bekräftar anslutning till ”Förebyggande smittskyddsprogram och hälsokontroll i hönsbesättningar”. I den frivilliga förebyggande salmonellakontrollen ska ett besök göras av veterinär årligen.
- Be att få se besiktningsprotokollet.
- Fråga även efter provresultat från den obligatoriska salmonellakontrollen.

Besättningen följer en dokumenterad plan för att begränsa spridning och infektionsryck av spolmask

- Ett sätt är att uppfylla villkoret är att vara med i branschorganisationens (Svenska ägg) kontrollprogram för spolmask där det finns krav på provtagning och avmaskning vid behov.
- Be att få se dokument som bekräftar anslutning till Hälsokontroll Spolmask eller alternativ dokumenterad plan samt resultat av senaste provtagning. Om det finns problem fråga djurägaren hur de hanteras.

Djurens välfärd är god och djuren har en för sin ålder god kondition.

Denna punkt kräver bedömning av många olika parametrar, både de som gäller beteende och de som rör fysisk kondition, alltså en helhetsbedömning av hur väl djuren fungerar och mår i sin miljö.

Se om flocken rör sig samlad när man lugnt går inne hos djuren, eller om det finns de som inte ”hänger med” eller söker sig i skydd från övriga djur och vad det i så fall kan bero på. Från ungefär 60 veckors ålder kommer de individuella skillnaderna i flocken att öka. Det blir då ofta en större skillnad mellan de stora fina hönsen och de mindre och svagare hönsen. De svagare djuren befinner sig oftare på golvet och på de nedre planen i systemet, medan djuren i god kondition oftare ses på de översta planen. För att få en god helhetsbild är det därför viktigt att kontrollera både de undre och de övre våningarna.

Hönans kondition ses framförallt på hull, kroppskondition och beteende och dessa parametrar ska bedömas vid kontrollen. Friska hönor är rörliga, i gott hull och har fin färg på kam och slör, friska fötter och fin fjäderdräkt. Fjäderdräkten kan dock vara något sliten vid en högre ålder, t.ex. på halsen p.g.a. nötning mot fodertråg.

Kroppsvikt vid olika åldrar kan vara ett bra referensvärde som kan användas för att underlätta bedömning av hull. En fullvuxen vit kommersiell hybrid väger vid 35

veckors ålder ca 1,6-1,8 kg och en brun kommersiell hybrid väger ca 1,8 -2,1 kg. De hybridmanualer som avelsföretagen har kan vara vägledande. Om automatisk våg (d.v.s. då hönsen vägs när de passerar) finns på gården, be om att få se vägningsresultaten.

Om utbrott av fjäderplockning skett, kommer befjädringen vara dålig under resten av produktionen, eftersom de flesta hönor inte sätter nya fjädrar så länge de lägger ägg. Vid kontroll i en sådan flock är det viktigt att inte glömma att göra en bedömning av hönsens kondition i övrigt för att få en korrekt bild av deras hälsostatus. Utbrottet kan ha skett långt innan kontrollen sker, d.v.s. fjäderplockningen kan ha avstannat och inget aktivt fjäderplockande ses. Bortsett från fjäderbortfall kan hönsen då vara i god kondition utan hack- eller fotskador och med gott hull. På senare år har längden på en hönsomgång ökat, så att hönsen blir äldre innan de slaktas. Även detta bör tas med i bedömningen (se mer om bedömningen nedan). Bruna hybrider är tuffare mot varandra och kan därför ha en tufsigare fjäderdräkt jämfört med vita hybrider i motsvarande ålder och oftare vara fjäderplockade i olika grad när de är äldre.

Ekologiska hönor kan ha en sämre fjäderdräkt och mer fjäderplockning jämfört med konventionella höns i motsvarande ålder, eftersom de inte enligt det ekologiska regelverket får extra tillsatt metionin i sitt foder, vilket vanligen ingår i konventionella hönsfoder. Detta är svårt för djurägaren att påverka då det är foderrelaterat.

Om det finns behov, kan det vara till hjälp för bedömningen att studera djuren under ett par minuter per ruta inom minst 3 stycken kvadratmeterstora tänkta ”provruator” i skilda delar av stallet. Se till så att olika delar av utrymmet blir representerade. Notera antal djur som kan iakttas och hur många av dem som är utan respektive med anmärkning, gällande fjäderdräkt, fötter m.m. (Fötterna kan bäst iakttas när djuren befinner sig i systemet, dvs. på hyllplanen.) Tänk på att hönsen ofta först går undan när man närmar sig dem. Så innan en bedömning kan göras, bör man vänta några minuter för att antalet djur i rutan inte ska bli för litet. Det är också så att sjuka, svaga och ranglåga djur tenderar att söka skydd hos människor som kommer in till dem, vilket kan medföra en överrepresentation av dessa djur närmast observatören. Man kan skapa provrutan en bit bort – men där man fortfarande lätt kan iaktta djuren – för att lösa dessa problem.

En diskussion bör tas med djurägaren om många djur verkar nedsatta i kondition och många djur med anmärkningar ses och/eller pågående fjäderplockning förekommer.

Om många djur har anmärkningar, d.v.s. om andelen djur som har nakna områden (> 5 x 5 cm) på rygg eller vingar uppskattningsvis överstiger 25 %, och/eller mer än 10 % har hackskador på kam eller kloak, mer än 10 % har brutna klor, mer än

5 % har fotbölder, samt om dödligheten överstiger 1 % per 4 veckors period (se nedan)¹ bör följande frågor tas upp:

- Är det återkommande problem som kan relateras till huset/miljön (t.ex. tekniska problem med klimatisering, utfodring, utgödsling), eller är det kopplat till en ensstaka djuromgång?
- Om det finns fler stall med höns i liknande ålder på anläggningen, hur ser det ut där?
- Om djuren har skador, är det viktigt att - om det går - göra åtskillnad på mekaniska skador som orsakats av inredningen och på skador som orsakats av de andra hönsen, exempelvis vid skador på kammerna.
- Förekommer hackningsbeteende? Fråga om djurägaren har någon uppfattning om var och i vilka situationer hackningarna förekommer, vad som kan vara orsaken och vad som gjorts eller planeras att göras för att åtgärda det.
- Kan de problem som finns påverkas av djurägaren och kan de åtgärdas under innevarande djuromgång?
- Hur hanteras problemen inom hälso- och eventuella certifieringsprogram?
- Har problemen förekommit i tidigare djuromgångar? Tidigare protokoll från Svenska Äggs omsorgsprogram kan ge information om hur det sett ut under föregående djuromgångar.
- Vilken bedömning gör besättningsveterinären som gården anlitar?

Vid fjäderplockning:

- Är den pågående?
- Kan den vara foderrelaterad (vilket är ganska vanligt)?
- Vad görs för att få stopp på den? Befjädringen i en flock, som fått ett utbrott av fjäderplockning, kommer inte att förbättras så länge hönsen värper. Det är därför viktigt att tidigt få bukt med ett utbrott, så att skadorna på fjäderdräkten blir mindre. Om åtgärderna kommer att sättas in eller nyss satts in, bör en återkontroll göras för att se om åtgärderna fått effekt. Om åtgärder satts in och fjäderplockningen upphört, kan – beroende på historiken - en återkontroll nästkommande omgång behövas för att kunna göra en slutlig bedömning om det var en engångsförekomst eller om det är ett återkommande problem.

---

¹ Siffrorna baserar sig på en sammanvägning av de sk ribbor för godkännande av nya flervåningssystem som SJV tidigare använt sig av och Svenska Äggs omsorgsprogram. (Eftersom hönsen hålls allt längre och omgångsperioden därför kan variera rejält mellan gårdar, är det svårt att ha riktvärden för ackumulerad dödlighet. Det är då enklare att titta på dödligheten per 4 veckors period. Denna bör inte överstiga 1 % . Äldre höns (över 65 veckor) har ofta en lite högre månatlig dödlighet än yngre. Den bör dock fortfarande inte överstiga 1 %.)

Besättningsveterinären kan då vara till hjälp och inkomma med underlag innan slutligt beslut tas om eventuell förändring i beläggningsgrad.

Dokumenterade rutiner och åtgärdsplan finns och följs upp för att:

- Se till att fothälsan är god och att fotskador hålls på en låg nivå.
- Hantera eventuella utbrott av fjäderplockning och hackning.

Djurägaren ska ha en beredskap om problem uppstår. Därför ska skrivna rutiner och åtgärdsplaner för att säkerställa en god fothälsa och för att hantera eventuella utbrott av hackning och fjäderplockning kunna visas upp. Rutinerna ska innehålla avsnitt bl.a. om kontroll av hönsens fjäderdräkt, hantering av belysning/dagsljusinsläpp, foder, övervakning av stallklimat m.m., samt förebyggande åtgärder och vilka åtgärder som vidtas vid problem. Diskutera med djurägaren för att få en bild av hur rutinerna används och följs upp, d.v.s. hur djurägaren bedömer vilka åtgärder som är/har varit effektiva vid olika problem och hur de kan förbättras. Nedan följer några exempel på vad dokumentationen kan innehålla.

Exempel på rutiner för att hålla god fothälsa kan vara:

- Rutiner för att hålla en god ströbäddskvalitet (dålig ströbädd påverkar fothälsa)
- Rutiner för att säkerställa att hönsen inte fastnar i inredningen
- Rutiner för kontroll av fothälsa
- Åtgärder vid observation av ökad andel fotskador

Exempel på rutiner för hantering av fjäderplockning kan vara:

- Hantering av belysning och dagsljusinsläpp om hönsen, vid ankomst från uppfödare, visar tecken på fjäderplockning
- Rutiner för hur konditionen av hönsens fjäderdräkt övervakas under pågående omgång
- Rutiner för övervakning av stallklimat (ett dåligt stallklimat med förhöjda nivåer damm och ammoniak kan orsaka utbrott av fjäderplockning)
- Rutiner för hantering av dagsljusinsläpp i en fungerande flock (när öppnas de, hur mycket, används någon form av dämpning för att förhindra solfläckar etc)
- Rutiner för att ge hönsen extra sysselsättning ex, grovfoder, bollar, peckstone
- Åtgärder vid observation av fjäderplockning i flocken.

Rutinbeskrivningen kan variera i omfattning, både beroende på besättningens storlek, automatiseringsgrad och den problemhistorik som finns.

Ströbädden är lucker.

Dokumenterade rutiner och åtgärdsplan finns och följs upp för att hantera eventuella problem.

Dokumenterade rutiner för skötsel av stallets klimatiserings- och utgödslingssystem finns och följs upp.

Ströet ska inte vara kakigt, utan ströytan som helhet ska ge ett luckert intryck. Känn på ströet på ett antal ställen, så det inte är för fuktigt (det ska inte gå att krama till en boll). Det är inte ovanligt att det finns mindre områden som är sämre, t ex vid kondens från yttervägg eller luftintag. Diskutera med djurägaren om hur detta åtgärdas. Används tilläggsvärme eller cirkulationsfläkt?

Dokumenterade rutiner och åtgärdsplaner ska finnas för att hantera eventuella problem med ströbädden, liksom för stallets klimatiseringsanläggning och utgödsling. Luftkvaliteten ska vara god, vilket betyder att gränsvärdena för luftföroreningar ska underskridas och luftomsättningen ska vara tillräckligt stor. Diskutera med djurägaren för att få en bild av hur rutinerna används och följs upp, d.v.s. hur djurägaren bedömer vilka åtgärder som är/har varit effektiva vid olika problem och hur de kan förbättras. Nedan följer några exempel på vad dokumentationen kan innehålla.

Exempel på rutiner för hantering av ströbädd kan vara:

- Rutiner för tillsättning av strö i samband med insättning och under omgången
- Typ av strö och bakgrund till detta
- Rutiner och tidsintervall för att kontrollera ströbäddens kvalitet
- Rutiner för uttag av ströbädd
- Rutiner för kontroll av vattenläckage (kondens, nipplar m.m.)
- Rutiner för att hålla en jämn fördelning av strömaterial i hela stallen
- Åtgärder när en försämring av ströbädden noteras

Exempel på rutiner för hantering av stallens klimatiseringssystem kan vara:

- Rutiner för kontroll av luftintag och frånluftsspjäll innan insättning
- Rutiner för att rengöra slangar och undertrycksmätare innan insättning
- Rutiner för rengöring av fläktar, spjäll och ev. kanaler för frånluftssystemet
- Rutiner för rengöring av luftintag och takfot (ev. kanaler) för tilluftssystemet

- Rutiner för kontroll av vajer, pianotråd, fjädrar, linhjul, hornhjul m.m. för både till- och frånluftssystem
- Rutiner för kontroll av styrdator, eventuella serviceavtal m.m.
- Rutiner för funktionskontroll av till- och frånluftsdon, exempelvis vintertid då det finns risk för nedisning utomhus. Går luften åt rätt håll? Är de öppna/stängda som önskat?
- Rutiner för åtgärder vid brister, finns serviceavtal?

Exempel på rutiner för hantering av stallens utgödslingssystem kan vara:

- Rutiner för att kontrollera gödselrännor (skruv, band, gummidukar, fläktar, gnagarsäkerhet)
- Om gödselskrapor finns, rutiner för att kontrollera dessa
- Rutiner för utgödsling
- Rutiner för åtgärder vid påvisade brister i utgödslingsutrustning under pågående omgång. Finns serviceavtal?

Rutinbeskrivningen kan variera i omfattning, både beroende på besättningens storlek, automatiseringsgrad och den problemhistorik som eventuellt finns.

Tilläggsvärme finns om stallklimatet kräver det.

Tilläggsvärme bör övervägas vid upprepade problem med stallklimat (överskridande av gränsvärdena) och ströbädd trots åtgärder från djurägaren. Uppföljande kontroller kan behövas (vid annan tidpunkt på dygnet/annan årstid) innan en slutlig bedömning kan ske.

Reservverk finns.

- Kontrollera att reservverk finns och hur detta fungerar.

Personer som hanterar värphöns ska ha för sina arbetsuppgifter relevant utbildning, eller ha motsvarande kompetens gällande djurskyddslagstiftning, djurens fysiologi och behov, inhygning, stallklimat samt hantering vid avlivning, infångning och lastning.

- Be att få se kursintyg som bekräftar deltagande i någon form av utbildning samt vad denna kurs innehållit, exempelvis Svenska Äggs grundutbildning eller webbutbildning. För att bedöma om kompetens finns: Hur stor erfarenhet av hönshållning har djurägaren? Ställ frågor, t ex om djurens beteende, foder och beteende och vad som konkret görs vid olika typer av problem etc.

Bedömning av om kraven är uppfyllda

Samtliga krav ska vara uppfyllda för ett JA i checklistan. Kontrollanten kan dock behöva göra uppföljande kontroller samt ta del av andras bedömningar, innan en slutlig bedömning kan ske. Om villkor ej är uppfyllda, markeras detta i checklistan.

Om någon eller några punkter i föreskriften inte uppfylls, bör en till flera uppföljande kontroller göras inom 1-2 månader, alternativt efter längre tid, beroende på typ av brist och tillgänglig information. Dessa kontroller kan vara dels fysiska, dels bestå i att djurägaren tillhandahåller informationen (t.ex. när det gäller dokumentation av olika slag). Kan det då konstateras att den villkorade punkten fortfarande inte uppfylls, d.v.s. att bristen kvarstår, kan inte stallet godkännas för en högre beläggningsgrad än 7 höns/m² tillgänglig area.

Förprovning

Vid förprovningen av ett stall bedöms byggnaden på förhand. Vid förprovningen och efterföljande besiktning granskas, förutom tillgång till resurser som sittpinnar, reden etc. i första hand punkt 6 och 7 i 13 §, då det är dessa som är byggnadsrelaterade (övriga punkter bedöms vid en djurskyddskontroll).

Det är en fördel om det i förprövningsbeslutet skrivs in både tillåten maximal beläggning vid 7 höns/m² och vid högst 9 höns/m². Totalt antal höns vid 7 höns/m² gäller alltid, även då villkoren enligt 13 § inte uppfylls. Totalt antal höns vid högst 9 höns/m² kan ibland innebära att färre djur än 9/m² tillåts, då någon resurs, exempelvis sittpinnarnas längd, inte räcker till. Vid sådana fall bör det vara tydligt för alla parter (djurhållare, djurskyddskontrollant, branschorgan, osv) vad som är högsta tillåten beläggning innan djuren sätts in.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Måttavvikelser kan i vissa fall vara grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 7)

VhönsS 53. Kraven för att få ha en högre beläggning för unghöns i flervåningssystem är uppfyllda.

Kontrollen bör omfatta

- Att besättningen är ansluten till frivillig hälsokontroll för salmonella.
- Att besättningen följer en dokumenterad plan för att begränsa spridning och infektionsryck av spolmask.
- Att djurens välfärd är god och de har för sin ålder god kondition och jämnhet i flocken.
- Att dokumenterade rutiner och åtgärdsplaner för att hantera problem finns och följs upp gällande fothälsa, fjäderplockning och hackning.

- Att ströbädden är lucker och att rutiner och åtgärdsplaner för att hantera eventuella problem finns och följs upp.
- Att dokumenterade rutiner för skötsel av klimatiserings- och utgödslingsystem finns och följs upp.
- Att tilläggsvärme finns och justeras efter unghönsens behov.
- Att reservelverk finns.
- Att personer som hanterar unghönsen har relevant utbildning/kompetens gällande djurskyddsregelverk, djurens fysiologi och behov, inhysning, stallklimat samt hantering vid avlivning, infångning och lastning.

Vägledning

Besättningen är ansluten till frivillig organiserad hälsokontroll med plan och riktlinjer som Jordbruksverket har godkänt för salmonellakontroll

Be att få se dokument som bekräftar anslutning till ”Förebyggande smittskyddsprogram och hälsokontroll i hönsbesättningar”. I den frivilliga förebyggande salmonellakontrollen ska ett besök göras av veterinär årligen.

- Be att få se besiktningsprotokollet.
- Fråga även efter provresultat från den obligatoriska salmonellakontrollen.

Besättningen följer en dokumenterad plan för att begränsa spridning och infektionsryck av spolmask

Ett sätt är att uppfylla villkoret är att vara med i branschorganisationens (Svenska ägg) kontrollprogram för spolmask där det finns krav på provtagning och avmaskning vid behov.

Be att få se dokument som bekräftar anslutning till Hälsokontroll Spolmask eller alternativ dokumenterad plan samt resultat av senaste provtagning. Om det finns problem fråga djurägaren hur de hanteras

Djurens välfärd är god och djuren har en för sin ålder god kondition.

Denna punkt kräver bedömning av flera olika parametrar, både de som gäller beteende och de som rör fysisk kondition, alltså en helhetsbedömning av hur väl djuren fungerar och mår i sin miljö:

Friska hönor är rörliga och har fin färg på kam och slör, fin fjäderdräkt och friska fötter. Se om flocken rör sig samlat när man går lugnt inne hos djuren, eller om det finns de som inte ”hänger med” eller söker sig i skydd från övriga djur och vad det i

så fall kan bero på. Hos unghöns varierar jämnheten med åldern, så att yngre djur, dvs. mellan 8-10 veckor gamla, naturligt kan vara ojämnare än äldre djur som är 10-15 veckor gamla. Unga djur som håller på att få fjädrar har ett rufsigt utseende med lite ojämna stjärter. När unghönsen närmar sig 15 veckors ålder skall fjäderdräkten vara slät och stjärtfjädrarna jämna.

Kroppsvikt vid olika åldrar är ett bra referensvärde som kan användas för att underlätta bedömning av hullet av unghöns. De hybridmanualer som avelsföretagen har kan vara vägledande. Om automatisk våg finns på gården, be om att få se vägningsresultaten.

Dokumenterade rutiner och åtgärdsplan finns och följs upp för att hantera eventuella utbrott av fjäderplockning och hackning.

Djurägaren ska ha en beredskap om problem uppstår. Därför ska skrivna rutiner och åtgärdsplaner för att säkerställa en god fothälsa och för att hantera eventuella utbrott av hackning och fjäderplockning kunna visas upp (se exempel på rutinbeskrivningar under punkt 52).

Ströbädden är lucker.

Dokumenterade rutiner och åtgärdsplan finns och följs upp för att hantera eventuella problem.

Dokumenterade rutiner för skötsel av stallets klimatiserings- och utgödslingssystem finns och följs upp.

Ströet ska inte vara kakigt utan ströytan som helhet ska ge ett luckert intryck. Känn på ströet på ett antal ställen, så det inte är för fuktigt (det ska inte gå att krama till en boll). Det är inte ovanligt att det finns mindre områden som är sämre, t.ex. vid kondens från yttervägg eller luftintag. Diskutera med djurägaren om hur detta åtgärdas. Används tilläggsvärme eller cirkulationsfläkt?

Dokumenterade rutiner och åtgärdsplaner ska finnas för att hantera eventuella problem med ströbädden, liksom för stallets klimatiseringsanläggning och utgödsling. Luftkvaliteten ska vara god, vilket betyder att gränsvärdena för luftföroreningar ska underskridas och luftomsättningen ska vara tillräckligt stor. Diskutera med djurägaren för att få en bild av hur rutinerna används och följs upp, d.v.s. hur djurägaren bedömer vilka åtgärder som är/har varit effektiva vid olika problem och hur de kan förbättras (se exempel på rutinbeskrivningar under punkt 52).

Tilläggsvärme finns och justeras efter unghönsens behov.

- Kontrollera att tilläggsvärme finns och kan anpassas till unghönsens behov vid olika åldrar.

Reservverk finns.

- Kontrollera att reservverk finns och hur detta fungerar.

Personer som hanterar värphöns ska ha för sina arbetsuppgifter relevant utbildning, eller ha motsvarande kompetens gällande djurskyddslagstiftning, djurens fysiologi och behov, inhysning, stallklimat, samt hantering vid avlivning, infångning och lastning.

Be att få se kursintyg som bekräftar deltagande i någon form av utbildning samt vad denna kurs innehållit, exempelvis Svenska Äggs grundutbildning eller webbutbildning. För att bedöma om kompetens finns, se om skötseln fungerar och ställ frågor, t.ex. om djurens foder och beteende och vad som konkret görs vid olika typer av problem etc.

Bedömning av om kraven är uppfyllda

Samtliga krav ska vara uppfyllda för ett JA i checklistan. Kontrollanten kan dock behöva göra uppföljande kontroller samt ta del av andras bedömningar innan en slutlig bedömning kan ske. Om villkor inte är uppfyllda markeras detta i checklistan.

Om någon eller några punkter i föreskriften inte uppfylls, bör en till flera uppföljande kontroller göras, beroende på typ av brist och tillgänglig information. Dessa kontroller kan vara dels fysiska, dels bestå i att djurägaren tillhandahåller informationen (t.ex. när det gäller dokumentation av olika slag). Kan det då konstateras att den villkorade punkten fortfarande inte uppfylls, d.v.s. att bristen kvarstår, kan inte stallet godkännas för en högre beläggningsgrad.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Måttavvikelser kan i vissa fall vara grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 7)

VhönsS 54. Stallet är förprovat och godkänt vid slutbesiktning.

Kontrollen bör omfatta

- Är nuvarande utformning av stallet/djurutrymmet godkänd vid förprövningsbesiktningen eller vid en efterhandsprövning?
- Används stallet/djurutrymmet på sådant sätt som den godkänts för vid förprövningsbesiktningen eller vid en efterhandsprövning eller har något ändrats eller byggts om?

Vägledning

Inför kontrollen är det viktigt att veta vilket utförande som stallet vid förprövningen har godkänts för och under vilka förutsättningar i övrigt som godkännandet grundar sig på, t.ex. vad gäller djurslag, djurkategori eller djurantalet. Med god kännedom om detta minskas t.ex. risken att krav ställs som står i strid med beslut som fattats vid förprövningen eller förprövningsbesiktningen. Det minskar också risken att ytterligare krav ställs rörande sådant som skulle ha beaktats vid själva förprövningen, d.v.s. i det fall det föreligger ett så kallat gynnande förvaltningsbeslut.

För att få tillräcklig kännedom om den aktuella gården så bör en noggrann genomgång göras av gårdens förprövningshistorik och aktuella förprövningshandlingar. Vid en sådan genomgång bör särskilt observeras om förprövningsbesiktning har skett av förprövade stallar och djurutrymmen. Detta eftersom det inte är ovanligt att stallets slutliga utförande eller användning skiljer sig jämfört med de förutsättningar som gällde på förhand, d.v.s. vid förprövningen. Vad som godkänts vid förprövningsbesiktningen är därför av största vikt att känna till vill djurskyddskontrollen. Om förprövningsbesiktning inte har gjorts bör en sådan samordnas med djurskyddskontrollen.

Så här kryssar du i checklistan

- **Kryssa** "ej aktuellt" i checklistan om stallet/djurutrymmet inte omfattats av kravet på förprövning.
- **Kryssa** "nej" i checklistan om stallets/djurutrymmets nuvarande utformning eller användning omfattats av kravet på förprövning men inte har förprovats.

I dessa fall bör ärende om efterhandsprövning enligt 6 kap. 2 § djurskyddslagen samt ärende om särskild avgift enligt 10 kap. 1 och 4 §§ djurskyddsförordningen initieras. (Observera att efterhandsprövning endast gäller för förprövningspliktiga åtgärder som skett efter den 1 januari 2004.)

- **Kryssa** "ja" i checklistan om stallets/djurutrymmets nuvarande utformning och användning stämmer överens med vad som godkänts vid förprövningsbesiktningen eller vid efterhandsprövning.

Om förprövningsbesiktning har skett men utformningen eller användningen av stallet/djurutrymmet avviker från vad som godkänts vid besiktningen ska du:

- **Kryssa** "ja" i checklistan om konstaterade avvikelser ändå är godtagbara.
- **Kryssa** "nej" i checklistan om konstaterade avvikelser inte är godtagbara.
- **Kryssa** "ej kontrollerat" i checklistan om bedömning inte kan göras.

Om stallets/djurutrymmets nuvarande utformning och användning godkänts vid förprovning men inte slutbesiktigats bör om möjligt kontroll tillika slutbesiktning göras av att stallets utformning och användning är i enlighet med förprövningsbeslutet eller i övrigt kan godtas.

- **Kryssa** "ja" i checklistan om så är fallet eller om konstaterade avvikelser är godtagbara.
- **Kryssa** "nej" i checklistan om konstaterade avvikelser inte är godtagbara.
- **Kryssa** "ej kontrollerat" om sådan kontroll eller slutbesiktning inte kan göras.